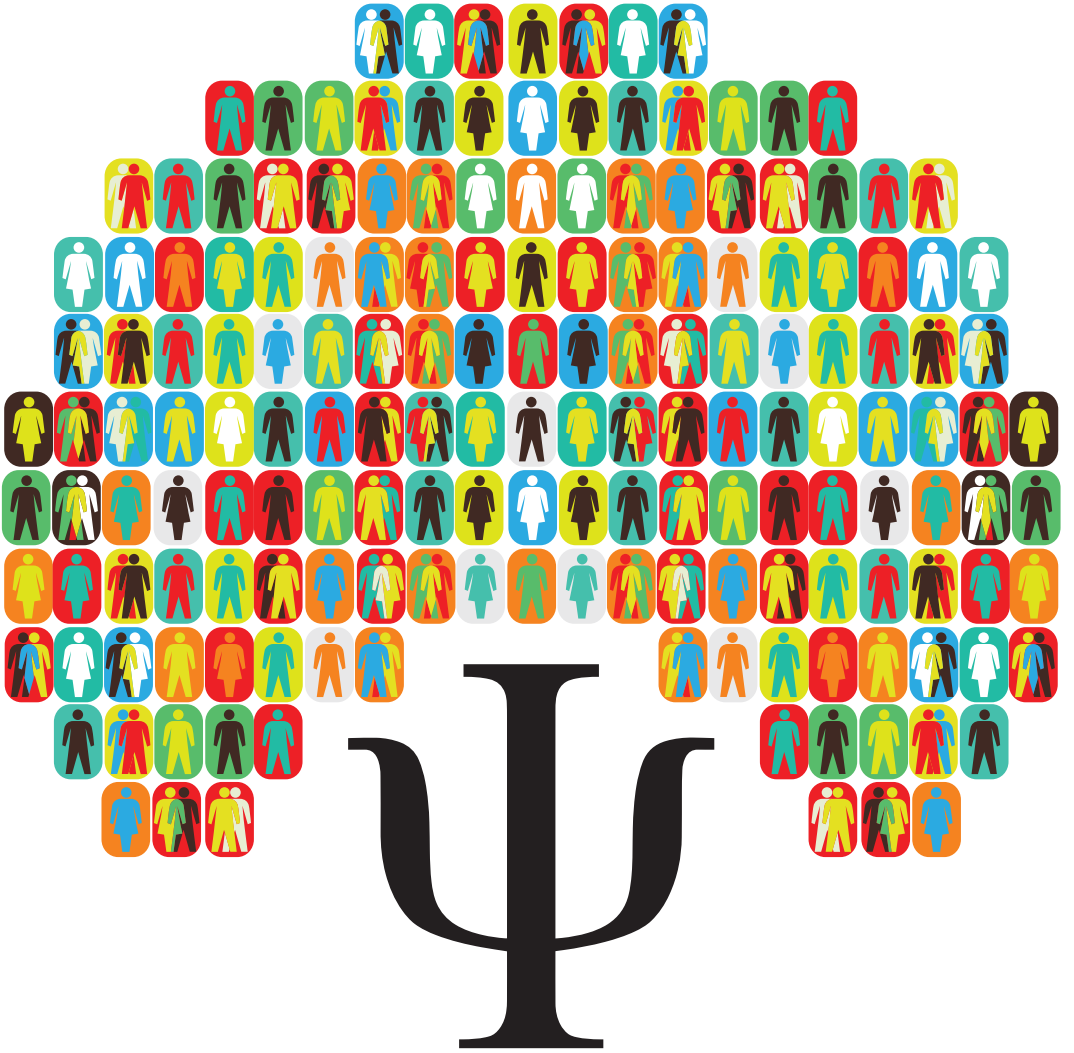

AYDIN İNSAN ve TOPLUM DERGİSİ

Yıl 2 - Sayı 2 -2016 / ISSN 2149-7206

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
AYDIN İNSAN ve TOPLUM DERGİSİ

Yıl 2 Sayı 2 - 2016

İstanbul Aydın Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Aydın İnsan ve Toplum Dergisi

ISSN: 2149-7206

Sahibi

Dr. Mustafa AYDIN

Yazı İşleri Müdürü

Nigar ÇELİK

Editör

Prof. Dr. Mahmut ARSLAN

Yrd. Doç. Dr. Şahide Güliz KOLBURAN

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Mahmut ARSLAN

Yrd. Doç. Dr. Şahide Güliz KOLBURAN

Yrd. Doç. Dr. Burcu GÜDÜCÜ

Öğr. Gör. Elif Özge ERBAY

Dil

Türkçe

Yayın Periyodu

Yılda iki sayı: Aralık & Haziran

Akademik Çalışmalar Koordinasyon Ofisi

İdari Koordinatör

Nazan ÖZGÜR

Teknik Editör

Hakan TERZİ

Yazışma Adresi

Beşyol Mahallesi, İnönü Caddesi, No: 38

Sefaköy, 34295 Küçükçekmece/İstanbul

Tel: 0212 4441428 - 20402

Fax: 0212 425 57 97

Web: www.aydin.edu.tr

E-mail: aitdergi@aydin.edu.tr

Baskı

Vizyon Basımevi Kağıtçılık Matbaacılık ve

Yayıncılık, İkitelli Org.San.Bölg. Deposite İş

Merkezi A6 Blok, Kat:3 No:309 Başakşehir,

Tel: 0212 671 61 51

Mail: info@vizyonbasimevi.com.tr

Bilimsel Danışma Kurulu

Prof. Dr. Ahmet Korkut TUNA, İstanbul Ticaret Üniversitesi

Prof. Dr. Abdülhaluk ÇAY, İstanbul Aydın Üniversitesi

Prof. Dr. Ertan EĞRİBEL, İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Zeki ARSLANTÜRK, Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Kenan GÜRİSOY, İstanbul Aydın Üniversitesi

Prof. Dr. Nihal MAMATOĞLU, Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Prof. Dr. Ömer ÖZYILMAZ, Sabahattin Zaim Üniversitesi

Prof. Dr. Uğur TEKİN, İstanbul Aydın Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet AKIN, Sakarya Üniversitesi

Doç. Dr. Ufuk ÖZCAN, İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Neylan ZİYALAR, İstanbul Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Gül ÇÖRÜŞ, İstanbul Aydın Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Hakan İŞÖZEN, İstanbul Aydın Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Meltem NARTER, Üsküdar Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Gökçen ÇATLI ÖZEN, İstanbul Aydın Üniversitesi

Öğr. Gör. Banu DALAMAN, İstanbul Aydın Üniversitesi

İstanbul Aydın Üniversitesi Aydın İnsan ve Toplum Dergisi, özgün bilimsel araştırmalar ile uygulama çalışmalarına yer veren ve bu niteliği ile hem araştırmacılara hem de uygulamadaki akademisyenlere seslenmeyi amaçlayan hakem sistemini kullanan bir dergidir.

İçindekiler - Contents

2. Dünya Savaşı ve Türkiye’de Savaş Ekonomisi

II. World War and War Economy in Turkey

Mahmut ARSLAN..... 1

İmparatorluktan Cumhuriyete Modernleşme Bağlamında İslamcılık ve Bir Siyasi Sahne Olarak Hafıza Meselesi

From the Empire to the Republic, Islamism and the Memory Problem as a Political Scene in the Context of Modernization

Hakan İŞÖZEN..... 15

“Erkek” Cinsel Kimliği, Sadizm Mazoşizm Üzerine Bir Saha Araştırması

a Field Research on Sadism and Masochism Regarding Male Sexual Identity

Burcu GÜDÜCÜ..... 33

Tatil: Anne-Baba Eğitimi

Holiday: Parent Training

Engin EKER..... 47

EDITÖRDEN

Sayın Okuyucu;

İstanbul Aydın Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji ve Psikoloji Bölümlerinin birlikte çıkardıkları Aydın İnsan Aydın Toplum dergimizin ikinci sayısını sizlere sunmaktan mutluyuz.

Derginin ilk makalesi 2. Dünya Savaşı ve Türkiye’de Savaş Ekonomisi’dir. Makale 2. Dünya Savaşı yıllarında, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılara odaklanmaktadır.

Derginin ikinci Makalesi Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Hakan İŞÖZEN tarafından kaleme alınan “İmparatorluktan Cumhuriyete Modernleşme Bağlamında İslamcılık ve Bir Siyasi Sahne Olarak Hafıza Meselesi” dir. Makale, Osmanlı İmparatorluğu’nu kurtarma refleksiyle ortaya çıkmış akımları konu edinir.

Sizlere sunulan üçüncü makalemiz; “Erkek Cinsel Kimliği, Sadizm Mazoşizm Üzerine Bir Saha Araştırması” Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Burcu GÜDÜCÜ tarafından kaleme alınmıştır. Makale İstanbul ili genelinde sadizm ve mazoşizm üzerine niteliksel bir çalışmadır.

Sizlere sunduğumuz son makalemiz Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr.Engin EKER tarafından yazılmıştır. “Tatil: Anne Baba Eğitimi” başlıklı çalışma anne- babaların öğrenme sürecinde çocuklarıyla kurdukları ilişkiye odaklanır.

Saygıyla Sunarız.

Editör
Prof. Dr. Mahmut ARSLAN

2. Dünya Savaşı ve Türkiye’de Savaş Ekonomisi

Mahmut ARSLAN¹

Özet

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye’nin dış ticareti ülke içindeki gelişmelerden çok uluslararası ekonomik koşullardan etkilenmiştir. Bu yıllarda hükümet ithal güçlüklerinde de yararlanarak dış ticaret fazlası elde etmeyi amaçlayan bir politikada izlemiş ve bu amacın gerçekleştirilmesinde de kısmen başarılı olmuştur. 1940 yılında çıkarılan Milli Korunma Kanunu hükümete dış ticareti tamamen denetim altına alma olanağı verdi ve böylece hangi mallardan ne kadar ithal edileceği kararlarla belirlendi. Tüketim malları ithalatı sınırlandı. Görülüyor ki hükümet elde ettiği dış ticaret fazlasını uluslararası uygun ortamdan da yararlanarak daha ziyade ithalatın kısılması yoluyla gerçekleştirdi. Geleneksel olarak Türkiye’ye mal satan ülkelerin savaşta olması ithal ettiğimiz malların dünya piyasalarında ki arzını büyük ölçüde daraltmıştır. Savaşın başladığı yıllarda aşırı ağırlığı olan Almanya ile dış ticaretimiz 1940-1941 yıllarında önemli ölçüde azalma gösterdi. Almanya’nın dış ticaretimizde ki nispi payı savaş öncesine göre ¼ düştü. Fakat Türkiye dış ticaretini Almanya dışındaki ülkelere kaydırmak konusunda büyük güçlüklerle karşılaştı. Fakat Almanya’nın ithalat ve ihracatımızda ki nispi payı 1942’den sonra yeniden yükselmeye başladı ve 1944’ün sonuna kadar Almanya Türkiye’nin dış ticaretinde bir numaralı partner olarak kaldı. Türkiye ancak 1945’ten yeni II. Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle birlikte ticaretini ABD, İngiltere, Fransa ve diğer Avrupa ülkelerine doğru kaydırabildi.

Anahtar Kelimeler: *Savaş Ekonomisi, Dış Ticaret, Sanayi Sektörü*

II. World War and War Economy in Turkey

Summary

Turkish foreign trade expanding between 1930 and 1938 especially after 1934. This expansion could not continue after 1939. In September 1939,

¹ (Prof. Dr.), İstanbul Aydın Üniversitesi,

when the Second World War started. Turkey had just entered the new export season. While the share of investment goods in total imports reached 50 % 1939 because of the difficulties of having Access to investment goods during the war, this percentage fell to 30 in 1945. After the war, the share of investment goods increased again reaching 39 % in 1946. During the war, Turkish foreign trade has shown important improvements, the principal cause of these improvements has to do with the favorable price changes. All through the period, we observe a surplus of the balance of trade. However, foreign trade took place under very difficult circumstances and given the difficulties of transportation and payment, state intervention in trade reached its maximum, while the volume of trade declined, price increases resulted in higher values of exports and imports.

Keywords: *War Economy, Foreign Trade, Industry Sector*

2. Dünya Savaşı ve Türkiye’de Savaş Ekonomisi

1939’den itibaren bütün dünya ekonomisi evrensel ve topyekûn bir savaşın etkisi altında kalmıştır. O dönem dünyasında yaşayan 2.200 milyon insandan savaş dışı almiş yüz milyon insan bulmak bile mümkün değildir. İnsanlığın %95 ‘inin savaşa dâhil olduğu bir dönemde Türkiye, savaş dışı kalabilen nadir ülkelerden biridir. Fakat Türkiye dâhil bütün savaş dışı kalan ülkeler de kendilerini, savaşın getirdiği ekonomik sıkıntılardan kurtaramamışlardır. Bu dönemde savaşa giren ya da girmeyen bütün uluslar, ulusal kaynaklarını savaşın emrine vermek zorunda kalmışlar ve insan, makine, hammadde imkânlarını savaş için seferber etmişlerdir. Daha savaş başlamadan önce mesela Alman ekonomisi, bir ‘savaş ekonomisi’ haline gelmiş bulunuyor ve bütün zorunlu ihtiyaç maddelerinin vesika usulünde bağlandığı görülüyordu. Hele 1944 ‘den sonra Alman ekonomisinin tamamı pratik olarak savaşa uygun hale getirildi.

Aynı dönemde İngiltere’de ekonomiyi düzenleme yetkisi, 24 Ağustos 1939 tarihli “Emergency Powers Act” ile hükümete verildi. Fiyatların ve stokların denetimi, üretilen malların dağılımı, ithalat, ihracat ve kambiyo kontrolü Food Defence Planes Department’a devredildi ve böylece birkaç hafta içinde “Savaş Ekonomisi” oluşturuldu. (1) 5 Mart 1941 tarihli “Essential Works Order”, Çalışma Bakanlığının izni olmadan hiç kimsenin işini bırakamayacağını öngörüyor ve “çalışma yükümlülüğü” getiriyordu. Böylece savaş içinde ekonomi üzerindeki etkinliği gitgide arttırdı.

Savaş ekonomisinin ilginç yönlerinden biri de erkek işgücünün kitle halinde silahaltında alınması dolayısıyla ortaya çıkan boşluğun doldurulması bakımından kadın iş gücüne başvurulması olmuştur. Almanya’da 1943 Ocak ayında hükümet, 16 yaşından 65 yaşına kadar erkelerin ve 17 yaşından 45 yaşına kadar kadınların toptan seferberliğini ilan etti ve çalışma zorunluluğunu koydu. Aynı şekilde İngiltere’de 1944 ‘de 14 yaşında 64 yaşına kadar bütün erkekler ve 14 yaşından 59 yaşına kadar bütün kadınlar orduda ya da sivil iş yerlerinde istihdam edildiler. Böylece İngiltere’de işsizlik tamamen ortadan kalktı ve haftalık çalışma süresi 37 saatten 45 saate çıktı. (2)

İkinci Dünya savaşı boyunca hemen bütün ülkeler artan savaş masraflarının büyük kısmını vergilerle karşılamaya çalıştılar. Savaş öncesi dönemde İngiltere masraflarının %25 ‘inin vergi ile kapatırken 1943’te bu oran % 49’a çıktı. Savaş içinde Almanya ‘da vergi oranları İngiltere’ye yaklaştı.

İkinci dünya savaşı Türkiye gibi bazı gelişmekte olan ülkeleri Avrupa’dan ve Amerika Birleşik Devletleri’den yatırım, ara malı ve mamul eşya ithalatından yoksun bıraktı. Böylece bu ülkeler ithal edemedikleri bu malları kendileri imal etmek durumunda kaldılar. Başta Brezilya, Arjantin, Meksika ve Türkiye, ithal ikamesi politikası ile sanayileşme yolunda önemli mesafeler aldılar. Bu ülkelerde mensucat sanayi sanayii her zaman sanayileşmenin öncüsü ve itici güç oldu. Savaş içinde sınai mallar ithal edemeyen bir kısım tarım ülkesi sanayileşme eğilimleri gösterirken; yine savaş içinde büyük hammadde ve yiyecek sıkıntısı içine düşen sanayileşmiş ülkelerde ise adeta tarım sallaşma eğilimi ortaya çıktı. (3)

A-) Savaş Yıllarında Türkiye’de Ekonomik Gelişmeler

Dünya’daki bu gelişmelere paralel olarak Türkiye ‘de “Savaş Ekonomisi”nin gerektirdiği önlemler alındı. Ayrıca 1939 yılından itibaren uygulanmak üzere hazırlanan İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı ile devletçilik zihniyeti ve politikaları da devam etti (4). Savaş patladığı zaman Türkiye 1milyon genç işgücünü üretimden çekerek silahaltına alındı. Bir taraftan üretim düşüşü ve diğer taraftan ithalat yapılamaması dolayısıyla devlet, tüketimi sınırladı ve bazı tüketim mallarını da vesikaya bağladı. (5) Savunma masraflarının bütçe içinde nisbi büyümesi yeni vergi konusunu gündeme getirdi.

Milli Müdefa vergisi, servet üzerine konulan Varlık vergisi, eski aşara benzer %10 oranında bazı tarım ürünlerinden alınan Toprak mahsulleri vergisi vs. gibi olağan üstü vergiler konuldu. Yine de bütçe açığının kapanmaması hükümeti, Merkez Bankasına borçlanmaya ve bu borçları da sürüm yoluyla karşılamaya itti. İşte bu durum Türkiye ekonomisinde hepsi fiyat artışlarına neden oldu ve ortaya büyük boylu bir enflasyon çıktı. Toplam eşya endeksi, 1938 ‘ de 100 iken 1942’de 280’e ve 1943’ de 457’ ye yükselmiştir. (6)

Türkiye’de savaş öncesi yıllarda ekonomiyi savaş koşullarına hazırlamak için bir çalışma yapılmıştı. Ordunun kendi içinde yaptığı hazırlıklar dışında, savaş ekonomisi sorunları üzerinde de durulmamıştı. (7) . Hâlbuki devletin, savaş ufukta görüldüğü andan itibaren üretim ve bölüşümü yönetecek ve denetleyecek organizasyonlar yapması gerekiyordu. Bu hazırlıksızlığa rağmen, uygulana gelen devletçilik politikası Türkiye’nin savaş ekonomisine ve savaş koşullarına daha kolay uyum sağlamasında olumlu bir faktör oldu. (8). Türkiye’de ekonominin savaş koşullarına göre örgütlenmesi, savaşın başlamasından sonra ve savaşın içinde oldu. Savaş yıllarında devletin ekonomi üzerindeki müdahale ve denetimi artıran yasalar, savaş içinde çıkarıldı.

Türkiye İkinci Dünya Savaşında tarafsızlık politikası izledi ve savaşa girmemeyi başararak ülkeyi sıcak savaşın yıkımından korudu ve... Fakat 6 yıl süreyle ‘ Savaş Ekonomisi” koşullarında yaşamaktan kurtulmadı. Her şeyden önce silahaltındaki asker sayısının arttırılması ve savaşa hazır tutulması savunma harcamalarını olağanüstü boyutlara çıkardı. Önceki dönemlerde bütçe gelirlerinin yaklaşık % 40 ‘ı savunma harcamalarına ayrılırken, savaşın başlamasıyla oran %60’a yükseldi (9). Savunma harcamalarını karşı bir kısmı ancak Merkez Bankası kaynaklarına başvurarak karşılanabildi. Bu durum ise emisyonu arttırdı ve diğer olumsuz maddelerle birleşerek enflasyonu hızlandırdı (10).

“Savaş Ekonomisi” koşulları sadece devlet harcamalarını arttırmakla kalmayarak, büyük bir ordunun beslenmesi, tüketim mallarına olan talebi de kamçıladi. Devlet ordu ihtiyaçlarını karşılamak için daha fazla tüketim malını piyasadan ya da (doğrudan doğruya üreticilerden çekmek zorunda kaldı.

Bu durum milli gelirin bölüşümündeki mevcut dengeleri alt- üst etti (11). Ayrıca çalima çağındaki büyük bir iş gücünün çalışma alanından çekilerek silahaltında alınması üretim düşüşlerine neden oldu. Üretimdeki bu azalma bir taraftan devlet gelirlerini azaltırken, diğer taraftan devlet harcamalarının artması enflasyonist baskıyı bir kat daha artırdı (12),

“Savaş Ekonomisi” dış ticaretinde büyük ölçüde aksamasına ve hatta tıkanmasına neden oldu ve özellikle yatırımı ve ara mallar ithalindeki daralma sınai üremi olumsuz bir biçimde etkiledi. Tüketim malları ithalatındaki tıkanma ise ülke içindeki arz-talep dengesizliğini daha da artırdı. Zaten iyi örgütlenmemiş ve zayıf bir üretim yapısına sahip olan Türkiye ekonomisinde şiddetli bir mal kıtlığına paralel fiyat artışları ortaya çıktı (13). Ancak Devlet Milli Koruma kanunu 1940 ile üretim ve tüketimi düzenlemeye ve denetlemeye çalışmış ve bu kanunun ile devletin ekonomi üzerindeki kontrol ve yasakları çok artmıştır (14). Milli Korunma Kanunu’nun önemli maddeleri şöyle sıralanabilir:

1. Hükümet sınai kuruluşların hangi malları ne kadar üreteceklerini belirleyeceklerdir.
2. Hükümet gerekli gördüğü her tesise bir tazminat ödeyerek el koyabilecektir.
3. Tarım topraklarına ne ekileceğini devlet tayin edecek 500 hektarın üzerindeki arazileri gerekirse devlet bir tazminat ödeyerek bizzat kendisi işleyebilecektir.
4. Özel sektör yatırımları izne bağlanmış ve hükümet denetimine alınmıştır.
5. İç ve dış ticarete fiyat kontrol sistemi getirilmiştir.

Bu dönmede çıkarılan ve tartışmaları günümüze kadar uzanan bir yasa da varlık vergisi kanunu 1942’dir. Bu kanun savaş yıllarında elde edilen aşırı spekülasyon kazançların bir kısmına el koymak amacıyla çıkarılmış bir servet vergisine dayanmaktadır. Bu kanunla hem savunma harcamaları için ek gelir saptamak istenmiş ve hem de enflasyonu frenlemek amaçlanmıştır. Varlık vergisi ile ithalat ve iç ticaretten kısa zaman da büyük servetler elde edenler azınlıklar hedef alınmış ve tahsilatın en büyük kısmı İstanbul ‘da yapılmıştır. Varlık vergisi Türk maliye tarihinde en ağır eleştirilere ve saldırılara uğrayan bir vergi olmakla ünlüdür (15).

Ancak varlık vergisi kanunu ile toplanan vergi geliri, savaş sırasında elde edilen büyük spekülatif kazançların yanın da çok küçük kalmış ve böylece dış ticaretten azınlıkların etkisini kırma düşüncesi de gerçekleşmemiştir. Bu dönem Türkiye 'sinde dış ticarete egemen olan azınlıkların, uluslararası ticaret ağının uzantıları durumunda bulunmaları ve dış ticaretteki işleyişin aksayabileceği korkusu, Varlık vergisi tahsilatında alınabilecek radikal önlemleri engellemiştir (16).

Savaş yıllarındaki aşırı kazançlar özel sektörün ekinde küçümsenemeyecek bir kapital birikimine olanak vermiştir. Ekonomik olarak güçlenen özel ticari kesim, yine savaş yıllarında çıkarılan çiftçiyi topraklandırma kanunu (17) dolayısıyla büyük toprak sahiplerini kendisine müttefik olarak görecektir ve savaş sonrasında dönemin siyasal iktidarıyla hesaplaşma yolları arayacaktır (18). 1945 yılında tarım bakanlığı tarafından hazırlanan çiftçiyi topraklandırma kanunu tasarısı, Meclis içinde ve dışından büyük toprak sahiplerinin direnişleriyle rağmen yasılabilmektedir. 1945 tarihli çiftçiyi topraklandırma kanunu, belirli büyüklükteki ve koşullardaki özel arazilerin kamusallaştırılarak topraksız köylüye dağılmasını öngörüyordu (19) . Bu kanun Cumhuriyet tarihinde ilk toprak reformu denemesi olarak kabul edilebilir. Deneme diyoruz, çünkü büyük tartışmalara ve büyük toprak sahibi milletvekillerinin denemelerine neden olan Demokrat Parti hareketinin en önemli doğuş sebeplerinden biri sayılan bu kanun, daha sonra peş peşe geçireceği değişikliklerle amacından tamamen saptırılmaktadır. Sonunda bu kanun sadece hazineye ait dağıtımını sağlayan bir kanun haline dönüşecektir. Oysa bu kanunun çoğunlukla kentlerde refah içinde yaşayan ve elindeki toprakları ad verimli kullanamayan büyük toprak sahiplerinin ellerinden bir kısım toprakları alarak topraksız köylüye dağıtmayı ve böylece onların ekonomik, toplumsal ve siyasal etkilerini kırmayı amaçlamıştır.

Türkiye İkinci Dünya Savaşına girmemiş ve fakat beş yıl süreyle adeta bir ateş çemberinin ortasında yaşamıştır. Savaş boyunca bir milyon civarındaki askeri, her an savaşa girecekmiş gibi silahaltında tutmuştur. Dolayısıyla hükümet, savunma harcamalarındaki olağanüstü artış nedeniyle sanayileşme programını büyük ölçüde askıya almak zorunda kalmıştı.

Savaş yıllarında İBYSP ile öngörülen yatırımlara başlayamamış, sadece BBYSP kapsamında olup dönmesi içinde gerçekleştirilmeyen süper- fosfat ve sülfürik asit fabrikaları kurulabilmiştir (20).

Savaş dolayısıyla ortaya çıkan bu engel seferberlik hali ekonomisinin üretken sektöründe etkisini göstermekte gecikmemiş ve mesela tarımsal üretim 1945 yılında, 1939’ da ulaştığı seviyenin %60’ na inmiştir. Şunu da ekleyelim ki, bu savaş yıllarında tesadüfen hava ve iklim koşulları çok kötü gitmiştir. Bütün bu olumsuz faktörlerin üzerine bir de 1942 yılında konulan toprak mahsulleri vergisi gelince, Anadolu köylüsü adeta perişan olmuştur. O dönem Türkiye ekonomisinde tarım, milli gelir içerisinde çok önemli bir paya sahip olduğu için, tarımdaki kötüleşme kişi başına düşen ulusal geliri de küçültmüştür (22).

Savaş koşulları kadar olmada bile sanayi sektöründe üretim düşüşlerine yol açmıştır. Her şeyden önce tarımdaki üretim düşüşü sınai hammadde darlığına neden olmuştur. Sanayi sektörünün ihtiyacı olan ara ve yatırım malları, makine ithalatı yapılamamış ve ithal girdilerde bir tıkanma ortaya çıkmıştır. Bazı sanayi dalları ise, ithalatın tıkanmasını ve uluslararası fiyatlarla bağların kopmasına fırsat bilerek, olağanüstü dış koruma koşulları altında aşırı e spektülatif kazançlar elde etmişlerdir. Bütün bu faktörlerin etkisiyle ekonomide toplam arz dağılırken, savaş psikozu dürtüsüyle toplam talep aşırı yükseldi. Halk bulabildiği temel tüketim mallarına saldırdı ve istifçiliğe başvurdu. Bu bulanık ortamdan yararlanmak isteyen tüccar stokçuluğa kaydı ve alınan polisiye önlemler de karaborsayı yaygınlaştırmaktan başka bir işe yaramadı. Üretimin ve ithalatın düşmesinden ve aşırı talep artışından kaynaklanan bu dengesizlik dolayısıyla fiyatlar genel düzeyinde görülmemiş ölçüde yükseliş oldu. Fiyat artışları spekülasyon ve karaborsayı daha da tırmandırdı ; ticari karlar olağan sütün biçimde şişti ve yeni savaş zenginleri türedi. Aşırı fiyat artışları ulusal gelirin ticaret ve sanayi sektörleri lehine yeniden dağılımına neden oldu ve özel kesimin elinde önemli ölçüde bir sermaye birikimi gerçekleşti. Dünya Savaşı’nın bütün dehşetiyle sürdüğü bu yıllarda Türkiye’nin rasyonel, dengeli ve progresif (müterakki) bir gelir vergisi sistemi de bulunmuyordu. Bu dönemde hükümet, gitgide artan harcamalarını karşılamak için sık sık Merkez Bankası kayanlarkına başvurdu ve 1939’ dan itibaren emisyon hacmi ve para arzında başdöndürücü genişlemeler oldu (23).

Cumhuriyet kuruluşundan beri temel ilke sayılan ulusal paranın değerini kararlı tutma ticari partnerlerindeki fiyatlardan daha hızlı yükselmesi dolayısıyla, Türk Lirasının konvertibi paralar karşısındaki değeri düştü.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin dış ticareti, ülke içindeki gelişmelerden çok, uluslararası ekonomik koşullardan etkilenmiştir. Bu yıllarda hükümet, ithalat güçlüklerinden de yararlanarak dış ticaret fazlası elde etmeyi amaçlayan bir politika izlemiş ve bu amacın gerçekleştirilmesinde de kısmen başarılı olmuştur. 1940 yılında çıkarılan Milli Korunma Kanunu hükümete dış ticareti tamamen denetim altına alma olanağı verdi ve böylece hangi mallardan ne kadar ithal edileceği kotalarla belirlendi. Tüketim malları ithalatı sınırlandı. Görülüyor ki hükümet elde ettiği dış ticaret fazlasını, uluslararası uygun ortamdan da yararlanarak, daha ziyade ithalatın kısılması yoluyla gerçekleştirdi (24). Geleneksel olarak Türkiye'ye mal satan ülkelerin savaşta olması, ithal ettiğimiz malların dünya piyasalarındaki arzını büyük ölçüde daraltmıştır. Savaşın başladığı yıllarda aşırı ağırlığı olan Almanya ile dış ticaretimiz, 1940-1941 yıllarında önemli ölçüde azalma gösterdi. Almanya'nın dış ticaretimizdeki nisbi payı savaş öncesine göre ¼'e düştü (25). Fakat Türkiye dış ticaretini, Almanya dışındaki ülkelere kaydırmak konusunda büyük güçlüklerle karşılaştı. Bu dönemde İngiltere'nin dış ticareti kendi imparatorluğuna dahil ülkelere yönelmişti. ABD ise uzaklığı dolayısıyla Türkiye'nin dış ticaretinde Almanya'nın boşluğunu dolduramadı. Nitekim bu durum dolayısıyla Almanya'nın ithalat ve ihracatımızdaki nisbi payı 1942'den sonra yeniden yükselmeye başladı ve 1944'un sonuna kadar Almanya, Türkiye'nin dış ticaretindeki bir numaralı partner olarak kaldı. Türkiye ancak 1945'ten, yani savaşın sona ermesiyle birlikte ticaretini ABD, İngiltere, Fransa ve diğer Avrupa ülkelerine doğru kaydırabildi.

1939-1945 döneminde ithal malları ortalama %240 oranında artış gösterdi (26). Oysa yurt içinde fiyatlar genel seviyesi ithal mallardan daha fazla artmıştı. Bu dönem ithalatındaki döviz kurları da düşük olduğundan ithal malı yerli mala göre ucuz kalıyordu. Bu durum savaş içinde ithalatın çok karlı bir iş olmasını sağladı. İthalat da büyük ölçüde azınlıkların elinde bulunuyordu. İşte 1942 yılında çıkarılan Varlık Vergisi Kanunu biraz bu gerçeğe dayanıyordu (27).

İhracata gelince, İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında ihracat hem miktar ve hem de değer olarak önemli ölçüde daraldı. Miktar olarak daralma ihracat değerindeki daralmadan daha hızlı ortaya çıktı. Çünkü bu yıllarda Türkiye'nin ihraç malları ve fiyatlarında yükselme vardı. İhracat miktarındaki daralmanın önemli bir nedeni, Türkiye'nin ihracatında %50 paya sahip olan Almanya ile ticaretin siyasal nedenlerle tıkanmasıydı (28). Savaş yılları boyunca Türkiye'nin ihracat hacmindaki hızlı düşmeye karşılık, 1942'den itibaren ihracat değeri yükselme gösterdi. İhracat hacminin daralmasına rağmen ihracat değerindeki yükselme, ihraç malları fiyatlarındaki çok hızlı artışlarla açıklanabilir. Gerçekten, savaş yıllarında Türkiye'nin ihraç ettiği malların ortalama fiyatı yaklaşık altı kat yükselmiştir (29). İhracat fiyatlarının ithal fiyatlarına göre daha fazla yükselmesi, savaş yıllarında Türkiye'nin dış ticaret fazlası elde etmesini sağlamıştır. Bu nedenle bu dönemde Türkiye'nin altın ve döviz rezervleri artış göstermiştir (30). Türkiye savaş yıllarında, önceki dönemlere oranla büyük miktarlara varan dış kredilerden de yararlanmıştır. 1938-1945 yılları arasında Türkiye, 127 milyon dolar ekonomik ve 187 milyon dolar askeri kredi ve hibe olmak üzere 314 milyon dolar taze döviz elde etmiştir (31). İşte Türkiye savaş yıllarında elde ettiği bu döviz imkânlarıdır ki, hala yabancı şirketlerin elinde bulunan demiryolu, haberleşme şebekesi ve liman alt-yapısını millileştirmek olanağı bulabilmiştir. (32). Fakat buna karşılık 1938-1945 arasında Türkiye'nin toplam dış borcu 236 milyon dolardan 439 milyon dolara yükselmiştir (33). Fakat bu borca karşılık 1946 yılı sonunda Türkiye'nin 262 milyon dolar değerinde bir altın ve döviz rezervine sahip olduğu anlaşılmaktadır (34). Bu rezervin 241 milyon dolarının altın olduğu biliniyor (35).

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin daha çok altın ve döviz rezervi tutma konusundaki bu merkantilist tutumu, birçok ekonomist tarafından eleştirilmiş ve demode bulunmuştur. Örneğin SINGER, Türkiye'nin bu dönemde büyük fırsatlar kaçırdığını, daha aktif bir dış ticaret politikasıyla özellikle gıda maddeleri, pamuk, tütün, krom vs. gibi mallarda ihracatını arttırabileceğini ve akılcı bir dış ticaret politikası ile sanayileşme hamlesini sürdürebileceğini iddia etmiştir (36).

B-) Savaş Yıllarında Türkiye’de Toplumsal Gelişmeler

Devletçilik uygulaması ve onu izleyen savaş yılları Türkiye’nin toplumsal, siyasal ve kültürel yapısında da önemli gelişmelere neden olmuştur. Daha önceki dönemde başlayan eğitim ve öğretim alanındaki politika yaygınlaşmış ve yeni boyutlar kazanarak sürmüştür. Buna karşılık işçi hakları ve genel olarak hak ve özgürlükler alanında sınırlayıcı uygulama varlığını sürdürmüştür (37). Genel olarak bu dönemde toplumsal hareketliliğin sınırlı kaldığı ve nüfusun kır-kent ayrımında önemli bir değişikliğin olmadığı söylenebilir (38). 1935’te Türk toplumunun %16’sı, nüfusu on binden fazla olan yerlerde yaşamaktayken, bu oran 1945’de %18’e yükselmiştir. Yine bu yıllar arasında toplum nüfusunun 16,2 milyondan 18,8 milyona yükselmiş ve savaş öncesi dönemde %1.17 olan nüfus artış oranı, savaş sırasında %0.11’e düşmüştür. Bütün bu verilerden, dönem süresince köyden kente kitlesel bir göç olgusunun henüz yaşanmadığı, şehirleşmenin çok sınırlı kaldığı ve “nüfus patlaması” denilen olayın daha ortaya çıkmadığı anlaşılmaktadır. Nüfus niteliği açısından önemli bir gelişme, 1935 ile 1945 yılları arasında okur-yazarlık oranının %20’den %30’a yükselmiş olmasıdır (39).

Eğitim-öğretim alanında sağlanan en önemli gelişmelerden biri de ülkedeki ilkokul sayısının %100 oranında artması ve bu artışın özellikle köy okulları olmasıdır. Okul sayısındaki bu artış dolayısıyla öğrenci sayısını da ikiye katlanmıştır. 1935-1945 yılları arasında eğitim alanında görülen bir başka gelişme, orta dereceli mesleki ve teknik okullardaki öğrenci sayısının 9 binden 54 bine yükselmiş olmasıdır. Denilebilir ki T.C. hükümeti, gelişen ekonominin kalifiye işgücü ihtiyacına önem vermiş ve bu önemli eksiği gidermeye çalışmıştır. Aynı dönem içinde yüksek okul ve üniversitedeki öğrenci sayısı da %65 dolayında artmıştır (40). Bu dönemde eğitim iki işlevi birlikte yürütmeyi amaçlıyordu:

- a-)Olabilirdiğince çok sayıda kişiyi okur-yazar duruma getirmek,
- b-)Ekonomik toplumsal gelişmenin gerektirdiği nitelikli insan gücünü sağlamak.

Bu doğrultudaki çabaların özellikle Köy Enstitülerinin kurulmasıyla kır ve köye doğru yaygınlaştırmak istendiği anlaşılmaktadır (41). Başka bir deyişle Köy Enstitüleri, yukarıdaki her iki amacın, kırsal kesimde birlikte sağlanmasına yönelikti.

Üzülerek söyleyelim ki Türkiye'nin oluşturduğu bu kendine özgü orijinal çözüm daha sonraki dönemde terkedildi (42). Bu arada, Milli Eğitim Bakanlığı'nın girişimiyle yabancı dillerinden yapılan ve uygarlık tarihinin kilometre taşları sayılan klasiklerin çevrilmesi önemli bir boyuta ulaştı. Ve ayrıca Almanya'da Nazizm'in baskısından kaçan birçok bilim adamının ülkemize davet edilmesi, Türk kültür ve eğitim alanında yeni ufukların açılmasına neden olmuştur (43).

Literatür

- [1] AKTAN, R., Agriculture Policy of Turkey, with Special Emphasis on Land Tenure, University of California, Berkeley, 1950
- [2] ALKİN, E., Türkiye Ekonomisinde özel Kesimin yeri, ist. , 1979 (teksir)
- [3] AVCIOĞLU D., Türkiye'nin Düzeni C.I, ist., 1976
- [4] AYDEMİR, S.S., İkinci Adam, C.II , ist., 1975
- [5] BORATAV, K., Türkiye'de Devletçilik, ist., 1974
- [6] BULUTAY-TEZEL-YILDIRIM, Türkiye Milli Geliri 1923-1938, ANK., 1974
- [7] CANKARDEŞ, O., L'Oevre d'Assainissement et Developpement Economique de la République Turquie Entre les Deux Guerres, Grenoble, 1945
- [8] CASSEL, G., Money and Foreign Exchange After 1914, London, 1922
- [9] CİLLOV, H., Türkiye Ekonomisi, ist., 1970
- [10] CİLLOV, H., "Türkiye Milli Gelirindeki Gelişmeler", Türkiye Ekonomisinin 50. Yılı Semineri, Bursa, 1973

- [11] DİE, Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı, Ank., 1973
- [12] DRAGOSLAV, M., La Nouvelle Turquie Economique, Beograd, 1937
- [13] ERGİN, F., Para Siyaseti, ist., 1972
- [14] GENİSSEL, A., L'Ouvrier d'Industrie en Turquie, Beyrouthe, 1948
- [15] HALE, W., The Political and Economic Development of Modern Turkey, London, 1981
- [16] HATİPOĞLU, Z., Cumhuriyet Rejiminde Türkiye Ekonomisinin Gelişmesi, ist., 1974
- [17] HERSHLAG, Z.Y., Turkey, The Challenge of Growth, Leiden, 1968
- [18] İNAN, A., Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Sanayi Planı 1936, Ank., 1973
- [19] KEPENEK, Y., Türkiye Ekonomisi, Ank., 1987
- [20] KIRBY, F., Türkiye'de Köy Enstitüleri, Ank., 1962
- [21] KONGAR, E., Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, ist., 1978
- [22] KÖYLÜ, K., Türkiye'de Büyük Arazi Mülkleri ve Bunların İşletme Şekilleri, Ank., 1947
- [23] KUYUCUKLU, N., İktisadi Olaylar Tarihi, ist., 1990
- [24] NEUMARK, F., Boğaziçine Sığınanlar: Türkiye'ye İltica Eden Alman İlim, Siyaset ve Sanat Adamları 1933-1953, ist., 1982

- [25] POMMERY, L., Yeni Zamanlar İktisat Tarihi 1890-1939, Ank., 1956
- [26] RÖPKE, W., Explication Economique du Monde Moderne, Médicis, Paris, 1940
- [27] SARC, Ö.C., Türkiye Ekonomisinin Genel Esasları, ist., 1949
- [28] SAYMEN, F.H., İş Hukuku ist., 1954
- [29] SİNGER, M., The Economic Advance of Turkey 1938-1960 Turkish Economic Society, Ank., 1977
- [30] SİLİER O., Türkiye’de Tarımsal Yapının Gelişimi 1923-1938, ist., 1981
- [31] SULKER, K., Türkiye’de İşçi Hareketleri, ist., 1976
- [32] TAYANÇ, T., Sanayileşme Sürecinde 50 Yıl, ist., 1973
- [33] TEKELİ-İLKİN, Uygulamaya Geçerken Türkiye’de Devletçiliğin Oluşumu, Ank., 1982
- [34] TEZEL, Y.S., Cumhuriyet Dönemi İktisat Tarihi 1923-1950, Ank., 1982
- [35] TEZEL, Y.S., Turkish Economic Development, Policy and Achievements, Cambridge University, 1975
- [36] TONGUÇ, E., Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç, ist., 1970
- [37] TÖKİN, İ.H, İktisadi ve İçtimai Türkiye: Rakkamlarla Türkiye’de Sanayi, Ank., 1946
- [38] TRASK, R.R., The United States Response to Turkish Nationalism and Reform: 1914-1939, University of Minnesota, Minneapolis, 1971

- [39] ULUDAĞ, İ., *Türkiye Ekonomisi*, ist., 1990
- [40] UNAL, H., *L'Economie Mixte en Turquie*, Geneve, 1948
- [41] WELSTEDT, B., *State Manufacturing Enterprise in a Mixed Economy, The Turkish Case*, Johns Hopkins University, Baltimore, 1980
- [42] YAŞA, M., *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, ist., 1980
- [43] YAŞA, M., "Türkiye Ekonomisinin Gelişmesi ve Dış Ticaret", *Dış Ticaret ve Ekonominin Gelişme Semineri*, ESEKH, ist., 1968

İmparatorluktan Cumhuriyete Modernleşme Bağlamında İslamcılık ve Bir Siyasi Sahne Olarak Hafıza Meselesi

Hakan İŞÖZEN¹

Özet

Bu çalışmanın amacı, yıkılmakta olan Osmanlı İmparatorluğu'nu kurtarma refleksiyle ortaya çıkmış 'Osmanlıcılık', 'İslamcılık' ve 'Türkçülük' akımları içinde yer alan İslamcılığı ve onun İmparatorluk'tan Türkiye Cumhuriyeti'nin 'batılılaşma' seyri içinde aldığı farklı görünüşleri, 'hafıza', 'unutuluş' ve 'iptal' kavramları üzerinden incelemek olacaktır. Elbette, kavranılacak 'nesnenin' yani İslamcılığın hem tarihsel İslami kökenleri hem de kendi tarihi dışında bir de üzerine yazılmış tarihi itibari ile oldukça kapsamlı ve tartışmalı olduğu açıktır.

Biz daha çok İslamcılığı, ideolojiler dönemi olarak adlandırılabilir olan 1830 sonrasında ortaya çıkmış tarihsel-kavramsal bir çözüm olması hasebiyle 'modern bir hareket' olarak nitelendiriyoruz. Bu nedenle gereken temel entelektüel kavram ve referansları, tarihi-felsefi bir yaklaşımın olanakları içinde kalarak kullanmaya çalışacağız. Bu çerçevede içinde temel tespitimiz siyasetin ana sahnesinin hafıza çerçevesinde olduğudur. Hem İmparatorluktan Cumhuriyete geçiş ve hem de Cumhuriyetten günümüz modernleşme çabaları içinde İslamcılığı hafıza bağlamında inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: İslamcılık, Hafıza, Unutuluş, Modernleşme, Sahne, Batılılaşma

From the Empire to the Republic, Islamism and the Memory Problem as a Political Scene in the Context of Modernization

Abstract

The aim of this study is to examine Islamism as one of the leading political movements together with Turkism and Ottomanism aiming to save the Ottoman Empire, within the concepts of 'memory', 'forgetting' and

¹ (Yrd. Doç. Dr.), İstanbul Aydın Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, hakanisozen@aydin.edu.tr

‘cancellation’ in the transition as the westernization from the Empire to the Republic and finally to the last political period. Certainly, the object of our investigation as Islamism is quite extensive and controversial due to its historical origins and also due to the interpretation of this history from non Islamic ideologies as well.

In our study, we specify Islamism as a modern political movement emerged as a historical-conceptual solution after 1830’s which may be called the age of ideologies. For this reason, we have utilized the necessary concepts and references within the limits of a historical-philosophical frame. Our main thesis is that the premium and ultimate political scene is the memory and the best way to understand the transition from the Empire to the Republic is only possible by tackling with the memory problem.

Keywords: *Islamism, Memory, Forgetting, Modernisation, Scene Westernization*

I.

İmparatorluk’tan Cumhuriyet’e ve günümüze, değişmez bir şekilde siyasi eksenini belirleyen bir hafıza² sorunumuz olduğu ve bunun asli siyasi-ideolojik sahneyi oluşturduğu çalışmamızın³ ana eksenini olmuştur.

2 Bu çalışmamızda İmparatorluk’tan Cumhuriyet’e geçiş sürecinde orta çıktığı düşünülen hafıza ya da bir tür unutma/unutturulma sorununu dile getirdik. Bununla birlikte bilinçli bir tercih olarak, hafıza sorunundan bahsederken unutilan ya da unutturulan hafıza içerik ya da içeriklerinin ne olduğundan doğrudan bahsetmedik. Eski rejime ait hafıza diye kastettiğimiz ‘nesnenin’ aslında ne olduğu ya da olabileceği bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. Bu aslında doğrudan bir kavrayış nesnesi olarak Osmanlı İmparatorluğu’nun ‘ne’ ve ‘kim’ olduğu ile bağlantılı olduğundan ve bu nesnenin kavranışının ‘doğuş’u itibariyle açılması gerektiğinden, başlı başına bağımsız bir çalışma konusu olması gerektiği barizdir. Anadolu’nun 13. yüzyıl itibari ile dönuşen tarihi, yine imparatorlukta bir dönüşüm momenti olan 16. yüzyıl ve sonrasında hala ‘sahne’sini yaşadığımızı düşündüğümüz Tanzimat dönemi başlıca üç ayrı hafıza kaynağı olarak önumümüzde durmaktadır iddiasındadır. Bu hafıza içeriklerinin ve ayrıca Anadolu’ya asli birliğini veren esas unsurların ne olduğunun açılması mümkün olmadan, neyin iptal edildiği ve bu suretle yerine neyin konulmak istendiği de berraklaşmayacaktır. Bu çerçevede, günümüzde, Cumhuriyet iradesi üzerinden iptal edildiği iddia edilen ‘eski’ hafızayı yeniden tesis etme amacındaki siyasi İslam ve benzeri muhafazakâr girişimlerin ‘eski’ adına neyi kabul ederek ikâme etmeye çalıştıkları başlı başına entelektüel bir sorundur. Bu bağlamda siyasi sahnedeki muhafazakârın ‘hıfz’ ettiği ‘eski’ nedir? Bu hıfz edilenin ne olduğu sorusu siyasi sahnenin üzerindeki görünenlerin zeminini de belirlemektedir. Ayrıca yazımızda büyük oranda siyasi İslam diye referans yaptığımız oluşumların sünni gelenek içinde kalmakta olduğu ve Anadolu’nun kadim İslam geleneğini de bütünüyle temsil etmediği açıktır. Yine bu yazıda Anadolu’da mevcut ‘ethnos’ zemininde farklı ‘halk’ların varlığı ve bu bağlamda ortaya çıkan ‘unutma’ meseleleri bilinçli bir şekilde dile getirilmemiştir. Yine ayrı bir çalışma konusu olmak üzere şunların da birer problematik olduğu açıktır: Anadolu ve Osmanlı İmparatorluğu çerçevesinde bir ‘öz’e tekabül eden, asli ve zamanda değişmeyen kurucu bir hafıza mevcut mudur? Yoksa farklı siyasi ‘ethnos’ların, siyasi çıkar gruplarının, siyasi zümrelerin, dini yapıların kendilerine ait hafıza içerikleri mevcut olup bu çokluğu bir araya getirip bir arada yaşamalarına olanak veren hakim bir politik yapıdan mı bahsetmek ve meseleyi bu zeminde mi ele almak daha doğrudur? İfade ettiğimiz gibi bu değişkenler ve sorularla beraber hafıza meselesini yeniden kurmak daha farklı ve bağımsız bir çalışma konusudur.

3 Bu çalışmanın ana problemiği ve motivasyonu, Galatasaray Üniversitesi Felsefe Bölümünde Prof. Dr. Tülin

Genel geçer tarihyazımında ‘modern bir ulus-devlet yaratma projesi’ olarak görülen Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş siyaseti iki tarih ve zaman anlayışına yerleştirilmektedir. Birinci yaklaşım, Cumhuriyet’in Osmanlı İmparatorluğu’ndan mutlak anlamda bir “kopuş”, bir toplu “reddiye” üzerine inşa edildiği kabulüne dayanır; ikinci yaklaşım ise imparatorluktan yeni cumhuriyete gizli bir devamlılık olduğu ve bu devamlılığı sağlayanın da hem kurucu kadronun önemli ölçüde eski Osmanlı bürokrasisinden gelmesi hem de Osmanlı bürokratik kurumlarının belli ölçüde yeni ‘devlet aygıtı’nın asli unsurları olduğu tezleridir⁴.

Esasen modern zamanların bütün siyasal devrimlerinin kavramlaştırılma girişimleri ‘devamlılık’ ve ‘kopuş’ soruları üzerinden başlamaktadır. Örneğin Alexis de Tocqueville Fransız Devrimi’nin köklerini 1600’lerden itibaren gelişmeye başlayan Fransız mutlakiyetçiliğinin merkezileşme siyasetinde bulmakta ve bu minvalde Fransız Devrimi gibi köktenci bir hareketi dahi modern devlet yapılarını ortaya çıkaran merkezileşme sürecinin siyasal sonucu olarak gören bir devamlılık yaklaşımı içinde değerlendirmektedir.⁵ Benzer şekilde Türk tarih yazımında da Cumhuriyet modernizmini 1830’lardan itibaren başlayan Tanzimat hareketi ile ortaya çıkan merkezileşme ve/veya ‘batılılaşma’ siyaseti ile bağdaştıran tarih görüşleri bulunmaktadır. Bu sürecin kritik aşaması ironik bir şekilde kültürel ve siyasal batılılaşmanın en çok zayıfladığı, ancak ‘teknik modernleşme’ neticesinde merkezi devlet yapılarının hızla kurulduğu II. Abdülhamid dönemi olarak tespit edilmektedir. Devamlılık ve kopuş tezlerini üç düzeyde değerlendirmek gerekir: Birincisi; devletin işleyişi ile ilgili kurumsal-bürokratik yapı; ikincisi siyasi-idari yapının güç pratiklerini gerekçelendirdiği yönetim mantığı; üçüncüsü de bireyselliğin/sosyalliğin kurulduğu kültürel-sosyal eylem alanı. Her bir alan/düzeydeki

Bumin’in verdiği doktora düzeyindeki Siyaset Felsefesi dersleri sayesinde olmuştur.

4 İmparatorluktan Cumhuriyete devamlılık ve kopuş tartışmaları çerçevesinde Olivier Abel, Türkiye cumhuriyetinin kuruluşunun 1917 Bolşevik Devriminden daha radikal ve travmatik olduğunu ileri sürer. Olivier Abel, “Le Conflit des Memoires, Débris Ottomans et Turquie Contemporaine”, *L’Esprit*, sayı 1 (2001):135

5 Alexis de Tocqueville, *L’Ancien Régime et la Révolution*, édité par J. P. Mayer, (Paris: Editions Gallimard, 1967), p. 98. “Bir zamanlar, Fransa’da siyasal meclislerimizin olduğu bir tarihte, bir konuşmacının yönetimin merkezileştirilmesinden söz ettiğini duymuştum: “Avrupa’nın bize gıpta ettiği ve Devrim’in getirdiği bu mükemmel kazanım...” Merkezileştirmenin mükemmel bir kazanım olmasını ben de gönülden isterim, Avrupa’nın bu konuda bize gıpta ettiğini de kabul ediyorum, ama bunun hiç bir şekilde bir Devrim kazanımı olmadığını savunuyorum. Bu tam tersine, eski rejimin bir ürünüdür ve şunu da ekleyeceğim ki, eski rejimin siyasal yapılanışının Devrim’den sonra da yaşayabilmış olan yegâne kısımdır, çünkü bu Devrim’in yarattığı yeni toplumsal düzenle bağdaşabilen yegâne kısımdır.” (Alexis de Tocqueville, *Eski Rejim ve Devrim*, çev: Turhan Ilgaz, (İstanbul: İmge Kitabevi, 2004) s. 91.

devamlılık ve kopuşlar farklı hızda ve derinlikte yaşanabilir. Örneğin bütün devrim hareketlerinin hızla kopuş siyaseti oluşturdukları düzey yönetim mantığıdır; devletin kurumsal yapısı yönetim mantığının hukukileşmesi sürecinde nispeten daha yavaş bir değişim ile çeşitli kurumsal süreklilikler üretme potansiyeli taşırken, en yavaş değişim bireyselliğin/toplumsallığın kurulduğu kültürel-sosyal eylem alanıdır. Ancak ne görünüm altında olursa olsun, 1923'ten sonra gerçekleştirilen ve 'kanuna' kaydedilen 'devrimler' sonucunda her üç düzeyde de yeni toplumla eski kültür arasında 'köprüler' atılmaya çalışılmıştır. Öte yandan, Cumhuriyetin kurucu kadrolarının, İmparatorluğun son dönemine tekabül eden İslahat hareketleri ve Tanzimat sürecinde yetiştiği ya da bu sürece eklenerek doğduğu açıktır. Bu sürecin aynı zamanda kanun ve şeriatı ayırma çabaları ve sekülerizasyonun ilk belirtileri olması nedeniyle yeni rejim üzerinde belirleyici etkisi olduğu da söylenmelidir. Bu sürecin yönü ve adresi de, yine Cumhuriyet tarafından muassır medeniyetin referansı olarak 'Batı'dır. Bu süreçte ortaya çıkan iki unsur belirleyicidir: Yeni Cumhuriyet'in en önemli tehdidi 'Osmanlı zihniyeti' ve bu zihniyetin en önemli ve ayırt edici unsuru olarak da başlangıcından beri ve ama özellikle 16.yy'dan sonra din-devlet ilişkisinin 'sahnesi'⁶ bağlamında siyasi karakterli İslam'dır. Bu noktada Peyami Safa'nın "Türk İnkılabı'na Bakışlar"⁷ kitabında belirttiği bir hususun altını çizmekte fayda var. Safa, 1920'lerin başında Osmanlı dünyasında 'Baticılık', 'Milliyetçilik' ve 'İslamcılık' olarak üç ideolojinin yarışmakta olduğunu belirterek, Baticılığın 1920'de İstanbul'un işgali ile bir hezimet yaşadığını, çünkü örnek alınması önerilen medeniyetin işgalci bir güç haline dönüştüğünü, dolayısıyla siyasi bir proje olarak Baticılığın çözülerek, Baticıların bir kısmının milliyetçilere bir kısmının da tepki olarak İslamcı harekete katıldığını belirtmektedir. Öncelikle saltanat ve hilafetin korunmasını hedefleyen İslamcı cereyanın İtilaf Devletlerinin etkisine girerek milliliklerini yitirdiklerini iddia eden Safa, 1920'lerin başında işgal siyasetinden siyasi olarak yara almayan tek hareketin Türkçülük olduğunu iddia etmektedir.⁸

⁶ Çalışmamızda sıklıkla başvurduğumuz "sahne" kavramını, toplumsal, tarihsel yapıların ve o yapılara bağlı olarak gerçekleşen değişimlerin kurucu 'varlık zemini' anlamında kullandık. Bu konuda bkz: Ayhan Çitil, "Sahnenin Unutulmuşundan Yazışmaya", *Felsefe Logos*, sayı 33-34 (2007/2-3): 41-49. "Sahne nedir? Sahne temel varlıksal birimdir....Sahne bir bütün olarak içinde farklı düzeylerde farklı unsurları barındırır da söz konusu unsurlara önceliği olacak biçimde vardır. Bir sahne ancak bir başka sahne ile unsurlarına ayrıştırılabilir; kendisinin bölünmez bir bütünlüğü vardır. Sahne, içinde yer alan aktörleri kuşatır. Ancak mevcut bir sahneden bir başka sahneye geçebilme olanağı aktörü aktör kılar..."

⁷ Peyami Safa, *Türk İnkılabı'na Bakışlar*, (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi yayınları, 1988).

⁸ a.g.e. s.53-57

Batıcılık hareketi özellikle Türkçü hareketin ivmesi ile yeni cumhuriyeti kurmuştur. Post-kolonyal teorinin en önemli isimleri arasında yer alan Partha Chatterjee'nin modernitenin Batı-dışı toplumlara milliyetçi cereyanlar yoluyla taşındığını ima eden önemli tezini⁹ hatırlarsak, onun ikili dilini veya iki-yüzlü doğasını daha açıkça kavrama imkanına kavuşuruz. Gerçekten de her türlü milliyetçilik bir yandan 'yabancı' olan 'evrensel'e karşı şüpheciliği beslerken, diğer yandan da evrenselin yerel kaynaklar ile uyumlu bir dönüşüm ile adaptasyonuna yönelik olumlu bir tavır desteklemektedir. Milliyetçi hareketlerin modern karakteri, ulus devlet siyasetinin kurumsal-ideolojik-politik ve hukuki yapı ve uygulamalarını destekleyerek yerelleştirmek gayretinden kaynaklanmaktadır.

İronik olarak değerlendirilebileceği üzeri, Cumhuriyetin kurucu tezlerinden biri de, "istiklal harbi"nin batılı emperyalist güçlere karşı yapılmakla beraber, yeni cumhuriyetin kuruluşundaki esas tehlike ve tehdidin¹⁰, 'dışarıdan' yani Anadolu'dan savaşarak 'kovulan' batılılarla sınırlı kalmayıp, bizzat kendi tarihinden, yani kaynağı 'içeriden', Osmanlı İmparatorluk kurumları ve zihniyeti olduğudur.

Şunu da vurgulamak gerekir: Cumhuriyet'in modernleşme iradesi, Tanzimat dönemi hariç, Osmanlı 'teknik modernitesi'nden farklı olarak bütüncüdür. Ziya Gökalp'ın hars-medeniyet ayırımında işaret ettiği ikilikte ifadesini bulan evrensellik ve yerellik sorunu, Cumhuriyet döneminde teknik ile özdeşleştirilen evrenselliği de kapsayacak siyasal bir modernite anlayışı içinde çözülmeye çalışılmıştır. Siyasal modernite anlayışı içerisinde başarılmak istenen, yeni bir 'insan' yaratmak bağlamında ideolojiktir¹¹: yani milli devletin ve buna uygun yurttaşın tesis edilmesi. Milli devlet kurum ve uygulamaları çerçevesinde, 'Osmanlı olmayan' yurttaş 'mensubu olduğu' 'Türk Milleti'ni tarihi, coğrafi ve etnik bir unsur olarak tanıyacak şekilde siyasal, kültürel pratiklerin 'sahnesinde' 'dönüştürülmeye' çalışılmıştır. Bu aslında siyasetin ontolojisi anlamına gelecek, yani siyasetin ve değişimin üzerinde gerçekleşmesinin sağlanacağı zorunlu bir varlık alanı olarak bir 'sahne' tesisidir. 'Yeni insanın' mensubu olduğu ulus-devletin yurttaş olduğu 'zeminin' kurulmasıdır.

⁹ Partha Chatterjee, *Nationalist Thought and The Colonial World*, (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1995), "Nationalism as a Problem in the History of Political Ideas", s.1-35.

¹⁰ Nuray Mert, "Türk İslamcılığına Tarihsel Bir Bakış", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-İslamcılık*, (İstanbul: İletişim yayınları, 1. Baskı, cilt 6, 2004), s.411.

¹¹ Özne ve kimlik inşası bağlamında ideolojik

Artık ‘eskinin unutulması’, ‘hafızanın giderilmesi’ ve yeni bir ‘metnin’ ‘yazılması’ gerekmektedir. Hafızadan kopuk bu türden ‘yeni’ bir siyasi projenin gerçekleştirilmesi, eğer devrim buysa, Türkiye Cumhuriyeti’nin, neredeyse bir ‘arkhe’ imiş gibi, yönetici karakteri ve ilkesi olacaktır.¹²

II.

Zerrin Kurtoğlu’nun *Filozofun Toplumuna Karşı Sorumluluğu*¹³ adlı çalışması, metafizik karakterli değişmez hakikat yapılarıyla felsefe yapmaya çalışmanın ve yeni Cumhuriyet’in ‘sorgulanmaz geçmişinden’ kopuk siyasi projesi arasındaki benzerliğin ne derecede güçlü olduğunu iddia etmektedir. Cumhuriyet’in kurucu zihniyeti, bize tarihsel ve politik ‘doğrunun’ monolitik, biricik, evrensel ve zorunlu olduğunu söyler. Aslında bu Cumhuriyet’in kurucu zihniyetine has değil; bizzat Batı-merkezli pozitivist ilerleme ideolojisinin temel temalarından biridir. Cumhuriyet ile birlikte Türk siyasal-kültürel alanı Batı-merkezli pozitivist ilerleme ideolojisine daha da açılmıştır. Diğer bir deyişle pozitivism esinlenmeli bir toplum anlayışı Cumhuriyet’in ‘devlet-merkezli değişim siyasetini’ daha açık bir şekilde etkilemeye başlamıştır. Bu yaklaşım, doğrunun kaynağını da Batı merkezli pozitivist düşünce olarak tespit etmektedir ve bu doğruyu bize ima eden eylem ve bilgi yapısı modern bilimdir. Rönesansla başlayan süreçte, Hristiyan batı, dinsel kurum ve süreçleri politik alandan ve yönetimden ayırıp, modern politik sahneyi ve buna bağlı toplumu kurmuş ve hakikatin yeni dili olarak modern bilim yapı ve pratiklerini oluşturmuştur. Tedricen bilimin siyaseti doğrudan etkilediği ve toplumu bir mühendisin yapım tekniğini çağrıştıracak şekilde değiştiren bir yönetim mantığı doğmuştur.

¹² Bu yazının doğrudan konusu olmamakla beraber, unutulmuş ve hafızada tutma bağlamında, Ermeniler ve Türkler’in ilişkisi çarpıcıdır. Olivier Abel’in de tespitiyle, Ermeniler için bir soykırım, Türkler için tehcir-göç meselesi, her iki toplumun da “kimlikleri”nin oluşumu açısından zorunlu rol oynamıştır. Diaspora’daki Ermeni kimliği, demekte Abel, bir “soy kırımının hafızası” etrafında örgütlenmişken ve bu durum sonraki kuşaklar için hem suçluluk hem sorumluluk eksenini yaratırken, Türk kimliği daha çok bir “hafıza kaybının” etrafında bir araya gelmiş ve karakterize olmuştur. Ayrıca yine Abel’in hatırlatmasıyla, Ermeni tehcirinin gözetmenleri ve örgütleyicileri arasında daha sonra Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu kadroları arasında yer alacak “Genç Türkler” de yer almış olup, genç Cumhuriyet için kendi tarihinde bu türden bir “vaka”nın olduğunu teslim etmek, bu açıdan da tehlikelidir. En iyisi “unutmak” olacaktır. Benzer bir unutulmuş sonuçları da, daha sonra politik bir sorun olarak Güneydoğu ve Kürt sorununda yaşanacaktır. Olivier Abel, *Le Conflit des Memoirs*, 130

¹³ Zerrin Kurtoğlu, “Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Siyaset”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce ve Siyaset-İslamcılık*, (İstanbul: İletişim yayınları, 1. Baskı, 2004).

Değişmez metafizik hakikatin yerinde, artık pozitif bilimin ekseninde yer alan ve paradoksal biçimde metafizik hakikate benzeyen ‘bilimsel doğru’ inancı vardır. Laiklik artık bir ‘kültürel pozitivizm’ meselesidir ve bir ‘teknik’ sorundur.¹⁴ Bu nedenle, kurucu yönetici kadronun ‘dili’, ikna ve retorik değil, bir tahakküm dili olarak ‘belletme’ ve ‘itaattir’.¹⁵ Nietzsche’nin *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*¹⁶ adlı çalışmasında ifade ettiği ‘aktif unutmama’ kavramının çağrıştırdığı gibi, burada aktif bir unutmama ile tarih dışı bir kolektivite ve siyasal-kültürel bir aktör olarak amaçlanan millet söz konusudur. Burada ideolojik ve ‘tarihsiz bir aklın’ eylemi olarak Cumhuriyetçi siyasetinin, İslamcılık çerçevesinde siyasileşen ‘unutmama’ pratikleri ile karşı karşıya gelmesi ve yine tarihsiz bir akıl olarak Cumhuriyetçi siyasetin dayandığı hafızasızlık siyasetinin nasıl gerekçelendirildiği üzerinde durulacaktır.

Kurtoğlu aklın birliğinin ancak kendisini ‘tarih bilinci’ olarak gösteren hafıza ile ‘politik bilinç’ olarak gösteren ‘tahayyül’ arasında kurulabileceğini öne sürer.¹⁷ Aklın birliğinin sacayakları olan hafıza ve tahayyülün karşısına değişmez hakikatin büyüsunü referans alan felsefenin bir yorumunu koyar. Aslında amaç bu felsefe yorumu ile yeni Cumhuriyet ve onun hafıza politikaları arasında bir analogi kurmaktır:

*“Bu durumda felsefe, şimdiki yaşam dünyanızda kendisiyle ne yapacağınızı bilemediğiniz, sizi kendi içinize çekilmeye ve ama kendinize değil, şu ezeli hakikate yerleşmeye ve orada kalmaya zorlayan; son derece göz alıcı ve güvenli ama bir o kadar da donuk, tehditkâr ve tehlikeli bir kavramdan başka bir şey değildir! Göz alıcı ve güvenli; çünkü zaman-dışı, dolayısıyla tüm etkenlerden muaf ve bu yüzden de mükemmel bir kavram...”*¹⁸

¹⁴ a.g.e. s. 205-207

¹⁵ Abel’in keskin ifadeleri ile dile getirirsek alfabe, takvim, ölçü, medeni yasa, kıyafet vs ile başlayan “kültür devrimi ülkeyi büyük bir ilkokula çevirmişti ve yeni devlet bu okulda öğretmen, yurttaşlar da ilkokul öğrencileriydi. Milletin birliği için bitmez bir tören halinde pedagojik ve askeri sistem bütün “farklılıkları” “siliyordu”. Olivier Abel, *Le Conflit des Memoirs*, 130

¹⁶ Friedrich Nietzsche, *The Use and Abuse of History*, trans. by Adrian Collins, (New York: MacMillan Publishing Company, 1985).

¹⁷ Zerrin Kurtoğlu, “Filozofun Toplumuna Karşı Sorumluluğu”, *Felsefe Logos*, sayı 24 (2004/3): 1.

¹⁸ A.g.e s. 1.

Zamanın üç bölümünün -geçmiş, şimdi ve geleceğin- felsefi karşılığı olarak “hafıza, akıl ve tahayyül” ilişkisi içindeki önemi, diyor Kurtoğlu, “şimdiki zamanın kavramsallaştırılması” olarak ‘akılın’ diğer ikisinden beslenmediği sürece “boş bir form” olarak yaşayacaktır. Akıl, hem geçmişle hem de gelecekle bir “sorumluluk” ilişkisine girmediği sürece ‘kör’ bir faaliyet olarak kalacaktır. Elbette bu tür bir bölümlenimin, yani şimdiki zaman olarak yaşanan ‘anın’ kavramsallaştırmasının geçmiş ve gelecekle olan ilişkisinin, İmparatorluktan Cumhuriyet’in kuruluşuna ve özelinde İslam ve İslamcılıkla¹⁹ olan yok sayma, yok etme bağı açısından ilgisi büyüktür. Batılılaşma yörüngesinde ulus-devlet yaratmaya çalışan yeni devlet, ilerlemenin önünde İslamı ve geleneklerini bir engel olarak görüp, ‘teknik müdahaleler’ dizisi içinde geçmişle bağları kopartmaya çalışıp, bir anlamda hafızası olmayan yeni bir toplumsal sahne, yani gelecek yaratma çalışmıştır. Bu yeni sahnede, geçmişe dair hafıza içeriği giderildiğinden, sahnedeki oyunun hem geçmişini (resmi tarih) hem de geleceğini (çağdaş muassır medeniyet seviyesi) içeren yeni metnini Cumhuriyetin kurucu kadroları yazacaktır. Sonuçta, Abel’in de dediği gibi, yeni devlet yapısı ve politik sahnesi, halkın hafızası ile yeni zihniyetin pedagojik yöntemlerle içini boşaltıp başka unsurlarla doldurmaya çalıştığı “sözde hafızanın” çatışma yeri olmuştur.²⁰

Burada ortaçağ İslam dünyasında ortaya çıkan eski Yunan tarzı felsefe yapma olarak felasife hareketinin kendisini akıl-vahiy çatışması ekseninde nasıl konumladığını; ve ayrıca şimdiki zamanın kavramsallaştırılması olarak felsefenin yine kendisini dini otorite ve şeriatın karşısında nasıl var ettiğini bir model olarak görmek mümkündür.

¹⁹ İslamcılığın 1850’lerden başlayarak gelişmesini Ali Bulaç üç nesil İslamcılar üzerinden inceleyerek ayrıma tabi tutar: İlk nesil İslamcılar (1856-1924): dağılmakta olan Osmanlı Devletini kurtarma misyonu ile harekete geçen İslamcılar. İkinci nesil İslamcılar (1950-2000): yeni bir toplum ve devlet tasarımı çerçevesinde, cahiliye toplumdandan, İslam toplumuna geçiş ve kurmayı sağlamaya çalışan nesil... Üçüncü nesil İslamcılar (2000-): Kentleşme sürecinin tamamlanması ile aşmacı ve dönüştürücü misyon etrafında İslamlaşma hareketi ve son nesil. Amaç çoğulcu toplum, birey ve sivil inisiyatifin kurulması. Temel olan politik bir merkezîyetçilik değil, politik ve kurumsal olanın önemi yanında asıl tercihin bireysel tercihler haline dönüşmesi, birden fazla kimliğin kendini ifade edebilmesi... (Olivier Roy bu döneme post-modern İslami süreç diyecektir) Ali Bulaç, “İslam’ın Üç Siyaset Tarzı veya İslamcıların Üç Nesli”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-İslamcılık*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2004), s.48.

²⁰ Sonuç ne olursa olsun, İslamcı hareketlerin ve bundan bağımsız olarak halkın kendisini ifade etmede bildiği tek araç olan İslamın ulus devletle olan çatışması, kendisi doğrudan kabul etnese de bir “Hıristiyan klübü” olmakla itham edilen Avrupa için, Türkiye’nin “negatif bir kimlik” oluşturmaya engel olmamıştır. Olivier Abel, *Le Conflit des Memoirs*, 127

Kılavuz olarak insani bilgeliği seçen ve yüzünü “Kudüs’ten, Atina’ya çeviren” bir avuç insanın Yunan tarzında felsefe yapabilmenin olanaklarını nasıl kurdukları, bizim için Türkiye Cumhuriyeti’nin yapamadıkları adına bir örnek oluşturur. Dini otoritenin (aynen yeni cumhuriyetin kurucu kadrosunun İslam karşısındaki tavrı gibi) felsefi aklı gayri-İslami, dolayısıyla gayri meşru saymaları, dönemin ikliminin alternatif düşüncelere karşı aldığı tavrı göstermesi bakımından önemlidir. Bu çerçevede, diyor Kurtoğlu, dinin filozofun ufkuna siyasal bir fenomen olarak girmesi boşuna değildir. Bu nedenle felsefe, akıl-vahiy çatışması olarak yaşanan ‘âni’ felsefe-din ‘uzlaştırması’ olarak kavramsallaştırılmış ve felsefenin meşruluğunu bu şekilde sağlayabilmiştir.²¹ Burada ‘uzlaştırma’ teriminin altını özellikle çizmekte yarar var: Türkiye Cumhuriyeti yeni rejimle beraber hafıza, akıl ve tahayyül ile temsil olunan birliği, kendisinden önceki rejimden mutlak kopuş amacıyla hafıza kanadını iptal ederek hafızasız bir şimdiki zaman projesi olarak kurgulamıştır. Cumhuriyete yönelen temel eleştiri bu eksendedir ve İslamcı modernist hareketlerin temel motivasyonunu bu iptal edilen tarih bilinci ya da hafızanın restorasyonu oluşturur.

Ortaçağ İslam coğrafyasındaki Felasife hareketinin başarmaya çalıştığı, aklın özerkliğini savunurken mevcut dini gerçekliğin yok sayılması değil, bizzat hesaba katılması gerekliliğidir. Farabi’nin “din popüler bir felsefedir” önermesinde, felsefeyi ontolojik olarak dine öncel hale getirmesi ve dini eleştiriye açma çabası; arkasından gelecek olan Gazali’nin felsefeyi vahiy karşısında bir küfür olarak kabul etmesi ve sonunda İbnRüşd’le başlayan süreçte, din ve felsefenin hakikate giden iki ayrı meşru yol olduğunun ve birinin diğerine indirgenmemesi gerektiğini öne sürmesi, hep bu uzlaştırma çabasının aşamalarıdır. Başka bir deyişle dinle felsefenin ‘telifidir’. Bu şekilde ne felsefe ne de dinsel alan yok sayılır ama birbirleri ile ‘diyaloga girerek’ ‘uzlaşırlar’. Felsefe bunu yaparken İslam dogmasını meşrulaştırmaz. Din olgusunu rasyonel olarak kavrayarak, ‘din-karşıtı’ değil, ‘din-dışı’ bir özerk insani alan yaratmaya çalışırlar. Bu nedenle, filozofun uzlaşma çabası dilini de belirler ve onu ikna ve nutuk dili haline dönüştürür. Yalnız, der Kurtoğlu, filozofun “mesleği” yalnızca anı resmetmek ya da temaşa etmek değil, aynı zamanda, entelektüel erdemler olarak Farabi’nin tanımladığı, ahlaki, fikri erdemleri siyaset yaparak yani uzlaşarak halka anlatabilmenin de sanatıdır.

²¹ Zerrin Kurtoğlu, *Filozofun Toplumuna Karşı Sorumluluğu*, 4

Kurtoğlu'ndan alıntılanarak Farabi'nin sözleri ile devam edelim, "hakiki filozof, içinde yaşadığı dinin görüşleri ile ilgili doğru kanaatlere sahip olmalıdır, dinindeki erdemleri ve fiilleri sıkıca uygulamalı, onların tümünü ve çoğunluğunu ithal etmemeleridir."²² Söz konusu olan burada, Farabi için, her dinin hitap ettiği toplumun *ethosuna*²³ uygun semboller üretmesidir. Uzlaşma noktası ise, bu sembollerin eleştirilebilir olduğunu bilen filozofun, toplumun *ethosuna* ilişkin hafızayı yok saymamasıdır.²⁴

Yukarıdaki yorumu aktarmamızın amacı, Ortaçağ İslam dünyası ile felsefe hareketi arasındaki ilişkinin, özünde akıl-vahiy çatışması çerçevesinde, din ile felsefenin bir 'uzlaşma' çabası olduğunu vurgulamaktır. Tarihte belli dönemlerde başarılı olmuş olan bu uzlaşma durumu ne olmuştu da Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu için bir tehlike ve tehdit oluşturmuştu? Türkiye Cumhuriyeti eski rejimden köklü bir kopuş ise ve aslında mutlak hafızasızlık mümkün değilse²⁵, bu durumda yeni Cumhuriyet geçmişe dair neyin kabul edilebilir, neyin ise dışarıda tutulabilir olduğunu bize 'öğretir'.²⁶

Her şeyden önce Batı'nın teknoloji ve bilimsel gelişimi karşısında gerileyen Osmanlı İmparatorluğu'nun kurtuluşu için üç siyasi kurtuluş akımının ortaya çıktığını söylemiştik: Osmanlıcılık (kurtuluş için, Osmanlı hanedanının tebaası olan farklı dini cemaat ve pratiklere önceliğini vurgulamaktaydı); İslamcılık (mevcut İslam'ın eleştirisi üzerine kurulu bir reform projesiydi) ve de Türkçülük (önce ırk birliğini ve sonra giderek toprak birliğini temel alan bir milliyetçiliğe dönüşerek yeni Cumhuriyet'in kurucu ideolojisiydi).

²² A.g.e. s. 6

²³ Bir topluluğu, geleneği, fikriyatı, temel değer ve davranışları gösteren özellikler anlamında.

²⁴ Zerrin Kurtoğlu, *Filozofun Toplumuna Karşı Sorumluluğu*, 6.

²⁵ Resmi tarihyazımı, malumu olduğu üzere, Osmanlı tarihini, şanlı fetih tarihi söylemine indirger ve imparatorluğun çöküşünü de bu fetih sürecinin bitişi olarak vazedir. Sadece bu şanlı tarih söylemi, yeni rejimin geçmişten geleceğe aktaracağı ve ulusun sadece bu geçmişten dolayı gurur duyacağı bir birlik malzemesi olarak 'hıfz' edilir. Buna ideoloji ya da fikriyat diyoruz.

²⁶ Bu konuda Abel, Osmanlı İmparatorluğu gibi imparatorlukların, cemaatlerin çoklu yapısına daha çok hak tanıırken, Türkiye Cumhuriyeti gibi ulus-devletlerin ise yurttaş olarak bireye daha çok hak tanıma politikasını, bireyin girişte dini ve cemaatçi mensubiyetlerini, deyim yerinde ise, vestiyere bırakması için uyguladıklarını vurgulamakta. Her iki durum iki farklı tarih bakışını getirmekteydi. İlkinde bireyin hakları cemaatlere devredilmişken farklılıklar korunmaktaydı, ikincisinde de cumhuriyetçi olmalarına karşın, cemaatlere verilen haklar anlamında daha uzlaşmaz bir karakter ön plana çıkmaktaydı. Cemaat aidiyetlerinin silinmesinde ve vatansever yurttaşın yaratılmasında daima büyük vektör okul olmuştu. Olivier Abel, *Le Conflit des Memoirs*, 131-2.

İslamcılığın, diğer iki projeden vurguyu dine yapmış olması itibarı ile farklıymış gibi gözükürken, aslında Batının gelişmiş teknoloji ve bilimsel yanlarının ithal edilip, maneviyatını dışarıda bırakma anlamında ‘modern’ bir siyasi hareket olduğu ileri sürülür. Batı sahip olduğu bilim ve teknoloji bakımından değil, sahip olduğu ahlak ve maneviyat bakımından eleştiri konusudur.²⁷ Ayrıca, erken Cumhuriyet döneminde Osmanlı’dan miras alınan İslamcı hareket, siyaseten etkisizleşmiş ve bir tür sosyal muhalefete dönüşmüştür. İslamcılığın sosyal bir muhalefet haline dönüşmesi ile birlikte muhalefet, kapalı siyaset alanından ziyade kendisini sosyallığın kurulduğu insanlararası yaşam dünyasındaki bildik gelenek uygulamalarına bağlılık ile ifşa etmeye başlamıştır. Bu çerçevede özellikle kültürel reformlar ile yeniden şekillenen sosyallik alanlarına katılmamak veya yabancı sayılan yeni kültürel uygulamaları benimsememek olarak kendisini açığa vuran sosyal muhalefet, siyasal topluluğa katılmanın kısıtlılıkları nedeniyle özel alana çekilerek, tepkici bir yaşama siyaseti üretmeye başlamıştır.

Tepkici sosyal bir harekete dönüşmeden önce kendi tarihi içinde İslamcılık, bir kaç farklı aşamadan geçmiştir. Tanzimat döneminde Yeni Osmanlı fikriyatı içinde Batılı kurumların İslami gelenekler içindeki karşılıklarını bularak İslam’ın ilerlemeye engel olmadığı tezi ile değişim siyasetinin içinde yer alan İslamcı hareket, II. Abdülhamid döneminde Saray siyasetine eklenerek yönetim siyasetinin ideolojik dili haline gelmiştir. İttihat ve Terakki hareketinin yükselmesi ile birlikte Saray ve yeni yükselen askeri-sivil bürokrasi arasındaki mücadelede hanedanın yüksek siyaseti ile özdeşleşen İslamcı hareket, Birinci Dünya Savaşı’nın ertesinde İstanbul’un işgali edilmesi ile birlikte gelişen olaylar karşısında hanedan ve Saray’ın çıkarlarından uzaklaşmamasının bedelini, erken Cumhuriyet döneminde siyasal alanda tamamen etkisizleşerek ödemiştir. Ancak II. Abdülhamid döneminden itibaren İslamcı hareket içinde Batı karşısındaki gerilemenin nedenleri üzerinde yoğun tartışmalar yaşanmıştır. İslamın kendi kaynaklarına dönülerek anlaşılması her zaman dile getirilen bir yeniden yorumlama yöntemi olmuştur. İslamcılık konusunda Olivier Roy’nun basit tanımlaması, hareketin politik yönüne vurgu yapması itibarı ile açık ve nettir:

²⁷ Zerrin Kurtoğlu, *Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Siyaset*, 203

“İslam’da siyasal bir ideoloji gören ve toplumun İslamileştirilmesini sadece şeriat uygulamasında değil, İslami bir devlet kurulmasından geçtiğini düşünen hareketleri “İslamcı” diye adlandırıyoruz.”²⁸ Osmanlı’da da ortaya çıkan İslamcılık akımı, bir ayağı İslami kaynaklarda, diğer ayağı İslami devleti kurma projesinde olan bir akım olarak aslında Batıdan gelen ilerlemeci aklın kendisine engel olarak gördüğü ve yine kendi geçmişinde çoktan hesaplaştığı din-devlet ayrımı karşısında filizlenmiştir. Bizzat hilafet üzerinden kurumlaşmış olan din ile siyasetin ayrılmaz bütünlüğünü, aynen Abel’in de vurguladığı gibi, Batı için negatif bir kimlik oluşturmaktaydı. İlerleme fikrinin altında sekülerleşmenin olduğu ve bu nedenle din-siyaset-hilafet üçlemesinin, Batının tam karşısı olduğu ve olması gerektiği İslamcı siyasetin de zeminini oluşturmaktaydı. Üstüne üstlük, Osmanlı’nın tedrici olarak batı karşısında gerilemesinin yaratmış olduğu mantıksal sonuçlardan biri de gerileyenin yalnızca hilafet değil, bizzat onunla özdeş olan İslamiyet olduğu fikri idi. Burada geride kalanın İslamiyet mi, yoksa Osmanlı Devleti mi olduğu sorusunun bedeli, oryantalist bir bakışla, İslamiyete kesilmekteydi. İşte İslamcı çıkışın da kendi varlık nedenini bulacağı alan, İslamiyeti, Osmanlı Devletinin dünyevi zafiyetlerinden kurtararak dışarıda tutma çabası oldu. Bu dini dışarıda tutma refleksi, aynı zamanda İslamiyeti kendi özgün kaynaklarına götürme çabası ile beraber gerçekleşti. Geri dönüş aynı zamanda bir reform ve düzeltme hareketi olarak siyasi bir gelecek projesi de içermekte ve geçmişe gömülmekten ziyade dünyayı dönüştürücü bir motivasyon taşımakta idi. Kurtoğlu’nun bu konudaki tespiti önemlidir: “İslamcı aydınların, İslam’ı yeniden yorumlama girişiminin ufkunda, Batı’yı muzaffer ve muktedir kılan kavram ve kategorilerin din kanalı ile meşrulaştırılarak yerleştirilmesi yoluyla güç tazeleme durmaktaydı. Dolayısıyla modernleşme dinin iptal edilmesine değil, tam tersine ihya edilmesine kapı açmıştır.”²⁹

²⁸ Olivier Roy, “İslami Hareketlerin Sıradanlaşması”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce ve Siyaset-İslamcılık*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2004), s.927. Roy, yeni İslamcılık hareketlerinin yukarıdaki tanımının dışında, devlet idaresini talep etmeyen yeni aktörlerin ortaya çıkmasına da neden olduğunu da iddia etmektedir. Yeniden İslamileşme, iktidarı ele geçirme beklentisi dışında gerçekleşmektedir.

²⁹ Zerrin Kurtoğlu, *Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Siyaset*, 204. Oryantalistlerin kurucu kavramları olan ilerleme, gelişme gibi kategorilerin, bunlara karşı çıkmalarına rağmen bizzat İslamcı aydınları belirlemiş olmasını, Kurtoğlu, dönemin psikolojisine, geri kalmışlık kompleksine ve savunma refleksine bağlanabileceğini de öne sürer. Bu refleks o kadar güçlüdür ki demokrasi, çoğunluk, insan hakları gibi çağdaş kategorilerin İslami karşılıklarının aranması çabasının 1980’lerden sonra dahi yalnızca İslamcılarda değil liberal aydınlarda da etkili olduğunu vurgular. A.g.e s. 205-6

Ancak İslamcılık, II. Abdülhamid tarafından uygulanan bir siyasi proje olsa dahi, farklı etnik ve kültürel çeşitliliği arkasına alan milliyetçilik³⁰ akımı karşısında gücünü yitirmiş ve bu akıma eklenerek Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda Batı ile milliyetçilik arasında bir geçit rolü oynamıştır.³¹

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu, bir bakıma islamiyetin ilerlemesinin önünde engel olduğu fikri ile ilerlemesinin batıyı yakalamak olduğu fikri arasında kurulmuştur. Lakin insan malzemesi, bin yıldır yaşadıkları anı İslamın dili ve sembolleri ile kavrayanlardan oluştuğu için, yeni rejimin batılı referansları hayata geçirmesi açısından büyük bir engeldir. Yani yeni rejimin ulus-devlet yaratma projesi olarak kültürel-sosyal zemini sorunludur. Çünkü yeni proje, yeni referanslar, yaratılmak istenen ulusun zihninde bir karşılık bulamayacaktır. Kurtoğlu burada bir ayırım yapar: Osmanlı'da dinsel düşüncenin eleştirel akıl üzerindeki hegemonyasının kırılması bir zorunluluktur; ancak bunun için gereken sekülerleşme idesi, ne yazık ki yeni rejimde, kendisini laiklik değil, laikçilik olarak gösterir. Sekülerleşmenin yaratacağı din-dışı kavrayışların olanağı kaybolur, laikçilik din-karşıtlığı içinde ve benzer şekilde eleştirel akıl üzerinde egemenlik ve tahakküm kurar. Türkiye cumhuriyeti, din-dışı bir tasarım olarak değil, ama İslam kültürünün hafızası ve tahayyülü ile top yekun yok edilmesini buyuran pozitivist aklın güdümündeki “din-karşıtı” bir dünya tasarımının adı olmuştur.³²

³⁰ Milliyetçilik ve İslamcılık konusunda Nuray Mert'in vurguları dikkat çekici: Mert, meşrutiyet sırasında kendi açık tanımını bulmuş olan İslamcılıkla, ulus-devlet yaratma projesindeki İslamcılığı dikkatli bir şekilde ayırmakta ve Cumhuriyet sırasındaki İslami hareketin alternatif bir milli kimlik ve milliyetçilik üretmek seküler ulus kimlik karmaşasının önünü açtığını öne sürmektedir. 80'lere kadar ülkücü-akıncı kavgası halinde kendisini gösteren İslamcılık-Milliyetçilik tartışmaları hangi görünüm altında olsun, hepsinin arkasında “sağ milliyetçilik” belirleyici olmuştur. Hatta İslamcı siyasetin ana damarlarından birini oluşturan “Milli Görüş”ün adında Millî ibaresinin olması, Batıcı Cumhuriyet ideolojisinin karşısında, muhafazakar ve milliyetçi duruşun olduğunu göstermesi açısından ilginçtir. (Nuray Mert, *Türk İslamcılığına Tarihsel Bir Bakış*, 411-419)

³¹ Bu konuya yönelik Abel'in tespitini aktaralım: “Doğu Anadolu’da Ermeni ve Kürt gizli anlaşmasından korkan II. Abdülhamid potansiyel düşmanları bölmek amacıyla İslam-Hıristiyan rekabetini canlandırmıştır. Ama henüz bütün imparatorluğun bu türden bir manevrada gömülüp gideceğini bilmiyordu. Öyle ki, hemen sonrasında Sevres anlaşmasının yandaşları tarafından geriye yalnızca parçalara ayrılmış Türkiye’den artacak olanları kurtarmak için Orta-Asya’ya doğru düş kuran pan-turancılar ya da milli Türk vatanseverliği kalacaktı.” Olivier Abel, *Le Conflit Des Memoirs*, s.135.

³² Zerrin Kurtoğlu, “Filozofün Toplumuna Karşı Sorumluluğu”, s. 8. Yine aynı konuda Kurtoğlu'nun sözleriyle devam edelim: “hayatta en hakiki mürşit ilimdir” düsturuyla modern Türkiye toplumunun hafızasında yerini alan dinsel simge ve semboller sisteminin bakiyesini dünyevileştirerek kendi simgesel sermayesine ekleyen pozitivist kavrayış, geleneğin yerine aklı, otantikliğin yerine evrenselliği, dinin yerine bilimi ikame etme çabasında sınır tanımazlıkla maluldür.” (Zerrin Kurtoğlu, *Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Siyaset*, 207)

Daha önce ortaçağ İslam dünyasında filozofun, içine doğduğu dinsel alemle uzlaşarak ve farklı varlık alanlarını birbirine indirgemeyerek başardığını, Türkiye Cumhuriyeti başaramamıştı. Daha öncede söz edildiği gibi insan malzemesinin değerler sistemini radikal bir şekilde değiştirmek isteyen yeni rejimin ödeyeceği bedel, hafızası olmayan yeni bir toplum üstüne politik yapı kurmak olacaktı. Ancak filozofun felsefe ile dini birbirlerine indirgemediği uzlaştırma girişiminin gerisinde kalarak, modern akıl ile dini uzlaştırma konusunda başarısız olmuştu.

III.

Harf devrimi ile kendi tarihi sosyalliğinin kaynağı olarak geçmişi ile bağları koptuğu ileri sürülen “insan malzemesi”, bildiği tek dil olan dinsel söylemi tekrar kullanabilmek için demokratikleşme süreçlerine ihtiyaç duymaktaydı. 1946 yılından sonra gerçekleşen yeni siyasi iklim, kabuğuna çekilmiş Anadolu eşrafını ve insanını bir yandan dindar muhafazakârlıkla, öte yandan milliyetçi söylemlerle tekrar siyasi alana çekti. Öte yandan bir toplumsal değişim olarak kırdan kente göç olgusuyla kentler giderek demografik ve coğrafi anlamda büyüdü. Böylece kentlerde merkezden ziyade çevreye yerleşmeye başlayan kitleler modernleşmeleri nispetinde kendilerini İslami referanslar üzerinden ifade etmeye başladılar. Bunu takiben Osmanlı’daki İslamcılık girişimlerinden daha farklı bir biçimde İslami karakterli, cemaatler şeklinde örgütlenen yeni toplumsal ilişkiler alanı belirmeye başladı. Artık İslamcılık Osmanlı ulema-aydınının merkeze yakın ve devlet kurtarıcı söyleminden ziyade, “kenarın” merkeze doğru olan toplumsal ihtiyaç ve tepkilerinin de dili olarak farklılaştı. Ama ilginçtir, oryantalist Batıcı söylemin temel kategorilerini eleştiren İslamcı siyaset, eleştirdiği bu kategorileri nasıl zamanla benimsediyse, otoriter ve militarist karakterli yeni devlet anlayışının karşısında devletçi, muhafazakar bir karakter de ürettiler. Bu anlamda İslamcı hareket sağcı milliyetçi politikalarla her zaman yan yana olmuştur (ki bu durum bir kader olmayıp, dünyada da, özellikle 1960’larda, İslamcılığın çeşitli örneklerinde, 3. Dünyacılık, anti-emperyalizm ya da Marksist-devrimci siyasetler şeklinde tezahür ettiği ya da ittifaklar kurduğu gözlemlenmiştir). 1946-60 döneminde gerçekleşen ve ifadesini yeni sınıflarda bulan bir dizi demokratikleşme ve serbestleşme hareketi, Cumhuriyet devletinin kurucu kadrosunun çizmiş olduğu ve ordu tarafından korunmakta olan sınırların dışına çıkma tehlikesini de beraberinde getirmiştir.

Bu siyasi ortam, Kemalist devrimleri ve laikliği korumak adına 1960 askeri darbesi ile son bulmuştur.

Cumhuriyet yönetiminin İslami kültürle (kendi kontrolünde politize olmuş) ilişkisi 1980 askeri ihtilali ile doruğa çıkacak ve Cumhuriyet'in başlangıcındaki otoriter ve didaktik 'başöğretmen' rolü, keskinleşmiş sınıfsal çatışmanın sona erdirilmesi için İslami harekete belirleyici bir işlev yükleyecektir. 12 Eylül yönetimi İslami hareketlerin içinde bulunan bu hazır zemini, kitlelerin depolitize edilmesinde ve çoğulcu siyasetin önlenmesinde kullandı. Devlet ortak iyiyi ve akli, İslami cemaatlerin içinde bulunan dayanışmacı moralitede buldu. Kısaca zamanında iptal ettiği ve unutturmaya çalıştığı İslami hafızayı, ihtilalin başarısı ve bekası için kullanmakta tereddüt etmedi. 1960'ların sonundan itibaren devlet eliyle yerleştirilmeye çalışılan Türk-İslam sentezi projesi oy anlamında marjinal parti konumunda olan Milli Görüş hareketini önce yerel yönetimlerde ve giderek merkezi yönetimde asli aktör haline getirdi. Nuray Mert'in de ifade ettiği gibi merkez sağ partilerle toplumsal tabanı ayrışmamış olan İslami toplulukların, tercihlerini giderek merkez sağdan İslami harekete doğru yöneltmesi, 1995 genel seçimlerinde Refah Partisi'nin birinci parti olarak iktidara gelmesine yol açtı. 1980 yılından başlayarak uygulanmaya başlanan Türk- İslam sentezi projesi de bu anlamda 28 Şubat 1998 kararları ile sonlandı ve hemen akabinde Refah partisinin kapatılmasıyla da günümüzde, Batıdaki Hıristiyan-Demokrat zihniyete benzeyen, İslamcı değil ama Müslüman muhafazakar-demokrat kimliği ön planda olan, serbest piyasa bir ekonomik büyümeye inanan, Avrupa Birliği ile bütünleşmeye hazır, global politikalara ve uluslararası iş bölümüne direnç göstermeyen -en azından kuruluş yılları söyleminde böyle- bir kitle partisine, Adalet ve Kalkınma Partisi'ne bıraktı. Bu süreç siyasi sahneyi dönüştürücü etkisiyle devam etmektedir.

IV.

Özetle, Türkiye Cumhuriyeti'nin, kuruluşunda şiar edinilen pozitivist akıl marifetiyle, cumhuriyete bağlı yurttaş yaratma projesi üzerinden bir hafıza sorunu yaratmış olduğu siyasetin ana eksenini belirleyen temel tezlerdendir. Bu sorunu çeşitli veçheleriyle yukarıda belirttik.

Siyasi İslam, 2000’lerde ortaya çıkan ve kendisini muhafazakar demokrat bir parti olarak nitelendiren yeni bir oluşum liderliğinde gerçekleştirmeye başladığı dönüşüm politikalarıyla, giderilmiş olan hafızayı yeniden tesis etmeye çalıştığı³³ iddiasındadır. Bu muhafazakar demokrat karakterli siyasi oluşum, bir yanyıla Batı karşısında Avrupa Birliği uyum politikalarını doğrudan reddetmeyerek ve uluslararası işbölümünün kurum ve mevzuatıyla bütünleşik bir program uygulayarak, diğer yandan Ortadoğu’da siyasi İslam’ın aktif bir aktörü olmak iddiasındaki tercihleriyle ve nihayetinde iç politikadaki uygulamaları üzerinden kamusal hayatı islami göstergelerle donatarak, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş aşamasında iptal edildiği iddia edilen hafızayı tekrar tesis etmek iddiasındadır. Bu uygulamalarla yeni bilinç içerikleri ve davranış alışkanlıkları kazandırılmaya çalışılmaktadır. Siyasi iktidar, ‘devletin ideolojik aygıtları’ olarak kabul edilen milli eğitim, devlete bağlı din kurumları, medya vb. gibi üstyapısal unsurlarda yapısal dönüşümler sağlayarak yine yeni bir yurttaş tiplemesi ya da kimliği üretme yoluyla Cumhuriyetin başlangıcında ortaya çıkan sosyal ve politik ‘sahne’ değişimine başvurmaktadır. Böylelikle, geçmiş ile bağları kopuk olduğu iddia edilen Cumhuriyet’in bizzat kendisi, günlük hayatın islami gösterge ve pratiklerle donatılması yoluyla restore edilerek, bir tür ‘ancien régime’e dönüştürülme durumundadır. Bu durum, tıpkı Cumhuriyetin kuruluşunda yaşandığı gibi, keskin kopuş politikalarıyla imparatorluğun ‘ancien régime’ olarak geride bırakılma sürecine benzetilebilir; elbette daha yavaş ve demokratik seçimler yoluyla ve toplumsal mutabakat zemininde meşruiyetin sağlanması iddiasıyla.

KAYNAKÇA

- [1] Abel, Olivier. “Le Conflit des Memoires, Débris Ottomans et Turquie Contemporaine”, *L’Esprit*, sayı 1 (2001): 135-142
- [2] Bulaç, Ali. “İslam’ın 3 Siyaset Tarzı veya İslamcıların 3 Nesli”. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-İslamcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- [3] Chaterjee, Partha. *Nationalist Thought and The Colonial World*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1995.

³³ Osmanlıca’nın temel eğitimin bir parçası haline getirilme girişimleri buna örnek verilebilir.

- [4] Çitil, Ayhan. “Sahnenin Unutulduğundan Yozlaşmaya”, *Felsefe Logos*, sayı 33-34 (2007/2-3): 41-49
- [5] Kurtoğlu, Zerrin. “Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Siyaset”. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce ve Siyaset-İslamcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- [6] Kurtoğlu, Zerrin. “Filozofun Toplumuna Karşı Sorumluluğu”, *Felsefe Logos*, sayı 24 (2004/3): 1-11
- [7] Mert, Nuray. “Türk İslamcılığına Tarihsel Bir Bakış”. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce ve Siyaset-İslamcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- [8] Nietzsche, Friedrich. *The Use and Abuse of History*. Trans. by Adrian Collins. New York: MacMillan Publishing Company, 1985.
- [9] Roy, Olivier. “İslami Hareketlerin Sıradanlaşması”. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce ve Siyaset-İslamcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- [10] Safa, Peyami. *Türk İnkılabı’na Bakışlar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi yayınları: Ankara, 1988.
- [11] Tocqueville, Alexis de. *L’Ancien Régime et la Révolution*. Edité par J. P. Mayer. Paris: Editions Gallimard, 1967

“Erkek” Cinsel Kimliği, Sadizm Mazoşizm Üzerine Bir Saha Araştırması

Burcu GÜDÜCÜ¹

Özet

Çalışmada, sadizm ve mazoşizm kavramlarına verilecektir. Masoch ve Sade, ikisi de aristokrat sınıfa mensup, cinsel zevk ve eğilimleriyle öne çıkan kişilerdir. Bu gün sadizm ve mazoşizm parafililer grubunda yer alan birer davranış örüntüsüdür.

Çalışma, İstanbul il genelinde heteroseksüel, gay ve biseksüel 111 erkeğe uygulanmıştır. Bu erkeklerin, sadizm ve mazoşizme yaklaşımlarındaki farklılık ve benzerlikler saptanmıştır. Sadistik ve mazoşistik davranışların heteroseksüel gay ve biseksüel erkekler arasında deneyimlenme sıklığı araştırılmıştır. Bu tür bir deneyimi olmayan ancak fantezisi olan erkeklerin, fantezileri sorulmuştur. Temel amaç, heteroseksüel gay ve biseksüel erkeklerin sadist ve mazoşist eylemlere yaklaşımlarının saptanabilmesidir.

Anahtar Kelimeler: *Sadizm, mazoşizm, cinsel kimlik.*

a Field Research on Sadism and Masochism Regarding Male Sexual Identity

Abstract

The topic of this study is to analyze the sadistic and masochistic behaviors'. Masoch and Sade, both members of the aristocratic class, are outstanding people with sexual pleasure and trends. Today, sadism and masochism is a pattern of behaviour located in paraphilias.

The study was applied to heterosexual, gay and bisexual 111 men. The differences and similarities of these men, in approach of sadism and

---

¹ (Yard. Doç. Dr.), İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

masochism is studied. The frequency of sadistic and masochistic behavior between heterosexual gay and bisexual men is studied. Sadistic and masochistic fantasies were asked to men who did not experinced sadistic and masochistic behaviour. The main aim of this study is, to detect the heterosexual gay and bisexual men of sadistic and masochistic approach.

Keywords: *Sadism, Masochism, Sexual Orientation*

Giriş

Bu çalışmada 37 si heteroseksüel erkek, 37 si gay, 37 si biseksüel erkek olmak üzere toplamda 111 kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Katılımcıların sadistik- mazoşistik eğilimleri üzerine konuşulmuştur. Bu sayede 3 grubun sadistik ve mazoşistik eğilimleri, bu konuda ki algıları belirlenmiştir.

Çalışma boyunca ulaşılan grubun genelini:

- İstanbul ili sınırlarında yaşayan
- Orta- üst orta gelir düzeyine sahip
- 18 yaşını doldurmuş
- Cinsel kimliklerini “açık” şekilde yaşayan, kişiler oluşturmaktadır.

Çalışma Türkiye genelini temsil etme iddiasından uzaktır ancak İstanbul il sınırları dâhilinde bir grubu temsil iddiasına sahiptir.

Seksüel dışavurum ve seksüel davranış, insan yaşamında, genel plandan ayrı tutulmaması gereken bir şeydir. İnsan cinselliği sadece haz doyum ilişkisinin bir sonucu değildir. Bir kişi cinsel aktivitesini bağımlılık ihtiyaçları, kızgınlık duygularının tatmini ve sosyal statü gereksinimleri gibi seksüel olmayan ihtiyaçların doyurulması içinde kullanabilir (Oral, 1999, s. 1503-1504).

Seksüel davranış seçimindeki olağan dışlılıklar, genellikle erişkin kişilerde yaşanan ve cinsel aktivasyon biçimi açısından anormallik taşıyan davranışlardır. Sadizm ve mazoşizm de bu grupta incelenir.

DSM –IV TR Tanı Ölçütlerine Göre Parafililer

Türkiye’de Parafil olgularının toplumda rastlanma sıklığı ile ilgili güvenilir ve kapsamlı epidemiyolojik araştırmalar bulunmamaktadır.

Seksüel davranış biçiminde ki olağan dışılıklardan sadizm, kişinin karşısındakine acı vermek ve eziyet etmekten cinsel haz duymasının adıdır. Mazoşizm ise kişinin hakaret edilme, dövülme, bağlanma, kırbaçlanma ya da başka bir biçimde ıstırap çekme eylemi ile ilgili yoğun cinsel yönden uyarıcı fantezilerinin, cinsel dürtülerinin ya da davranışlarının yineleyici bir biçimde ortaya çıkmasıdır. (APB,2001) DSM IV-TR’de cinsel sadizm ve cinsel mazoşizm tanısı için sürecin en z altı ay boyunca devam etmesi gereklidir.

Sadizm Ve Mazoşizmin Kökenleri

Sadizm terimi ismini, yazar Marquis DonatienAlphonse Francois De Sade’dan (1740-1814) almıştır. Mazoşizm terimi ise ismini Avusturyalı yazar Leopold von Sacher Masoch’tan (1836-1895) almıştır(Taylor & Ussher, 2001, s. 293, Sweinberg, Williams, & Moser, 1984, Newmhar, 2010, s. 313).Sade ve Masoch’un elimizdeki metinlerine yöneldiğimizde, yasakların olmadığı fantezilerin gerçek olduğu, ahlak anlayışının yeniden okunduğu sayfalarla karşılaşılır.

Krafft Ebing, ‘normal davranışlar’ dan “canice davranışlar” a uzanan bir aralıkta, sadizm terimi üzerine çalışmıştır. Sadizmin minimal boyutu, uygar Avrupa topluluğunda heteroseksüel erkeğin bir tercihi olarak düşünülebilirken, sadizmin ileri boyutu ise, modern çağda bir barbarlık, gittikçe kötüleşen bir dejenerasyon durumudur. (Moore, 2009, s. 487-488). Krafft Ebing sayesinde, sadizm ve mazoşizm seksüel bir hastalık, bir sapkınlık ve birbirinden farklı iki ayrı kategori olarak görülmeye başlanmıştır (Sweinberg, Williams, & Moser, 1984).

Krafft Ebing’e göre etkin ya da saldırgan davranış erkekten gelir. Kadın ise edilgin ve savunma durumundadır. Kadını elde etmenin erkeğe verdiği yoğun zevke karşılık, kadın, savunma konumundan vazgeçip kendini bırakmış olmanın hazzını yaşar. Erkeğin doğasından var olan engelleri aşma eğilimi davranışlarına saldırgan bir boyut katar.

Bazı normal dışı durumlarda bu boyut aşırı oranda gelişebilir ve koşullar ne olursa olsun arzulanan kadını elde etmek önüne geçilemez bir dürtüye, ona zarar verme hatta yok etme eylemlerine dönüşebilir.

Freud, sadist davranışın kökenini mazoşist eğilimden aldığı inancını geliştirmiştir (Geçtan, 2010, s. 23, Fiester ve Gay, 1991, s. 376). Sadist davranışlardan sağlanan doyum, hasara uğrayan kişiyle özdeşleşme sonucu yaşanır ve sadizm mazoşist eğilimlerin bir başka kişiye yansıtılmasını simgeler. Sadizmde ve mazoşizmde haz duygusunu yaratan acının kendisi değildir. Haz, acı duygusuna eşlik eden uyarılma ile yaşanır. (Geçtan, 2010, s. 23, Fiester ve Gay, 1991, s. 376).

Theodor Reik mazoşizmle ilgili dört temel öge tanımlamaktadır (Reik, 2006, s. 231).

1.Fantezinin özel önemi: Fantezi mazoşizmin kaynağıdır ve başlangıçta mazoşist fanteziden başka bir şey yoktur der Reik. Mazoşist Fanteziler yıllar boyunca hiç değişmeden ya da çok az bir değişkenle korunurlar. Genellikle değişiklikler önemsiz yer değiştirmelerle ve insanların, tarihlerin ve yerlerin yerine başkalarının konmasıyla sınırlıdır, ancak ana tema değiştirilmez. (Reik, 2006, s. 240-242).

2.Belirsizlik faktörü: Mazoşist ilişkide kaygı faktörünün ağır basması ve belirsizlik durumunu uzatma eğilimi vardır. Mazoşistik gerilim zevk verici ve kaygı verici olma arasında herhangi bir cinsel gerilimden daha çok bocalar ve bu durumu sürdürme eğilimindedir. (Reik, 2006, s. 247-249).

3.Gösterişçilik özelliği: Reik, acı çekmenin, rahatsızlığın, aşağılanmanın ve ya rezil edilmenin sergilenmediği hiçbir mazoşizm vakası olmadığını söyler. Mazoşizmde, seyircinin ya da tanığın mazoşistin rahatsızlığını, acı çekmesini, aşağılanmasını ya da utancını görmesi önemli bir zevk unsurudur (Reik, 2006, s. 261-273).

4.Öğelerin Birbirleriyle İlişkileri: Mazoşist gerilimi uzun süre koruyarak boşalmadan mümkün olduğu kadar uzun süre kaçınır ve ya erteler. Erteleme ikincil olarak zevk vericidir. Başlangıçta erteleme önlem niteliğinde bir adımdır, boşalmayı engellemek için tasarlanmıştır.

Mazoşist boşalma ile ilgili bir şeylerden korkmaktadır. Reik, bu korkunun belirsizlik faktörü ile dengelenmeye çalışıldığını söyler (Reik, 2006, s. 283-287). Fromm her ihtiyacın temelinde tatmin olma arzusunun yattığını söyler. İnsanların önemli bir bölümünün sadist ilişki ile tatmin olduğunu düşünürsek bu isteğin de tatmin edilmesi gerektiğine varırız. Fromm, bir isteğin başkasında zarar oluşturmayacak şekilde yerine getirilebilmesi için sadist kişinin, kendisine, bu ilişkiden hoşlanacak bir mazoşist bulması gerektiğini ancak sadist ve mazoşist ilişkilerin yaygınlığından ötürü bunun da zor olmadığını yazar.(Fromm, 2004, s. 27, Fromm E. , 1985, s. 17).

Seksüel Sadizm, Seksüel Mazoşizm Üzerine Fantaziler

Acı :Acı sıkıntı veren bir durumdur ama aynı zamanda da dünyanın zorluklarına karşı önemli bir savunma aracıdır. Öte yandan sadece savunma işlevi ile de sınırlandırılmaz. (Breton, 2010, s. 13-20)Mazoşistik ilişkide acı düzeyinin sınırı çok önemlidir, partnerlerin karşılıklı anlaşmaları doğrultusunda dikkatlice sınırlandırılır. Acı zevkin önüne geçmemelidir. Acı genellikle, şaplak atmak, saç çekmek, göğüs ve kalçaların sıkıştırılması, elektrik şoku vermek, tekmelemek, yumruklamak, ısırma, kırbaçlamak, vücuda kesikler atmak gibi eylemlerle sağlanmaktadır(Taylor ve Ussher, 2001, Anuty ve Burnette, 2006, s. 26).

Aşağılamak- Aşağılanmak, Bağlamak Bağlanmak, Kölelik: Acı ögesini içinde barındırmayan Sado-mazoşist ilişki deneyimleri de vardır. Bu tür sado mazoşist ilişkilerde, mazoşist partner *için*, belirsizlik, utanç, güçsüzlük, *çaresizlik*, korku gibi duygular ağır basar ve zevk ögesini oluştururken, sadist partner için güçlülük, hükmetme, korku yaratma gibi duygular zevk ögesini oluşturmaktadır. (Sweinberg, Williams, & Moser, 1984, s. 381-383, Taylor & Ussher, 2001, s. 299). Sado-mazoşist ilişkilerin en yaygın fantezilerinden biri köle fantezisidir. Partnerlerden dominant olan efendi, mazoşist olan ise köle olacaktır(Baumeister, 1988, s. 39, Butts, 2007, s. 67). Mazoşist ilişkilerde, ip, halat, zincir, kelepçe, pranga vs. ile ellerin ayakların bağlanması, bu şekilde bir mekâna sabitlenmek ya da sadece bir mekâna sabitlenmek önemli cinsel uyarandır.

Bu duruma gözlerin ve/ ve ya ağzın bağlanması şeklinde fantezilerde eşlik edebilir. Mazoşist ilişkilerin önemli zevk unsurlarından biri de aşağılanmaktır.

Aşağılanmak, hakarete uğramak, cezalandırılmak, şaplak yemek, partnerinin ayağının altında yatmak, yabancıların önünde çıplak kalmak vs. şeklinde fantezileri içermektedir. Bu fanteziler sembolik olarak kişinin kendisini bir obje, partnerinin cinsel tatminini sağlamaya yönelik bir nesne, partnerinin kölesiolarak görmesi gibi anlamları içermektedir. Bu fanteziler uzun dönemli bir kendini unutuş düzeyinin yaşanmasına yardımcı olmaktadır (Baumeister, 1988, s. 36-42).

Dominantlık ve Boyun Eğiş / Güç :Partnerler bu ilişkide sadist ve ya mazoşist tarafta olacaklarına yönelik nettirler. (Sweinberg, Williams ve Moser, 1984, s. 381-383). Partnerler kimin dominant kimin ise rıza gösteren taraf olacağına üzerinde anlaştıkları sahneye göre karar vermektedirler (Taylor & Ussher, 2001, s. 299).

Rızaya Dayalılık: Rızaya dayalılık, *hükmeden ve boyun eğen taraflar arasında sınırların kesin olarak çizilmesidir*. Sado-mazoşist ilişkilerde, rızanın karşılıklı olması, sınırların ve acı limitlerinin önceden belirlenmiş olması önemlidir. (Sweinberg, Williams ve Moser, 1984, s. 384-386). Karşılıklı sınırların aşılması, ilişkide heyecanı arttırsa bile, fanteziyi ve ya sahneyi (Newmhar, 2010, s. 315) bozacaktır.

Ortak Tanım: Bir ilişkinin sado-mazoşist ilişki olarak tanımlanabilmesi için ilişki yaşayan tarafların fikir birliğine sahip olmaları gereklidir. Partnerlerin, ilişki boyunca yaşanacak sahne, kullanacakları sinyaller üzerinde de uzlaşmış olmaları şarttır. (Sweinberg, Williams ve Moser, 1984, s. 380-381, 387, Taylor ve Ussher, 2001, s. 301). Sonraki bölümde sadist, mazoşist deneyimler ve cinsel yönelim tabloları yer almaktadır.

Yöntem ve Bulgular

Çalışmada, kişilerin sadistik ve mazoşistik davranış biçimlerinin ve cinsel yönelimlerinin ortaya çıkartılması için bir anket hazırlanmıştır. Literatürde araştırılan konuyla ilgili daha önceden uygulanan bir anket bulunmadığından, herhangi bir anket örneği kullanılmamış olup, anket tarafımdan oluşturulmuştur. Anket, İstanbul ilinde yaşayan 18 yaşını doldurmuş erkek gönüllü katılımcılara uygulanmıştır.

Katılımcıların bulunmasında kartopu yöntemi kullanılmıştır. Kartopu yönteminin birinci aşamasında ana kütleyi temsil edebilecek nitelikteki grup

saptanarak, anket bu gruba uygulanmıştır. Daha sonra bu katılımcılar diğer katılımcılara ulaşmada bilgi kaynağı olarak kullanılmıştır. Bu çalışmada, heteroseksüel erkek, gay, biseksüel erkek, olmak üzere ayrı cinsel yönelim grupları belirlenerek her gruptan 37 kişiye anket uygulanmıştır.

Sadist Deneyim ve Cinsel Yönelim Dağılımı

Tablo 1. Cinsel Yönelimlere Göre Sadist Deneyim Yaşama Frekansları

	Hayır	Evet
Heteroseksüel Erkek	22	15
Gay	26	11
Biseksüel Erkek	21	16
Genel Toplam	69	42

Sadist Fantezi ve Cinsel Yönelim Dağılımı

Bu soru, sadist deneyimi olmadığını beyan eden katılımcılara sorulmuştur.

Tablo 2. Cinsel Yönelimlere Göre Sadist Fantezi Frekansları

	Hayır	Evet	Genel Toplam
Heteroseksüel Erkek	5	17	22
Gay	15	11	26
Biseksüel Erkek	7	14	21
Genel Toplam	27	42	69

Katılımcıların büyük çoğunluğu sadist fantezilerini hayata geçirmeme sebebi olarak, uygun partner bulamadıklarını ya da var olan partnerlerinin istedikleri eylemi kabul etmediğini belirtmişlerdir

Sadist İlişki 'ye Karar Verme Oranları

Sadist deneyim yaşayan katılımcılara yaşadıkları sadist ilişkinin kendi tercihlerimi, partnerlerinin tercihi mi ya da bu tarz ilişkiye birlikte mi karar verdikleri sorulmuştur.

Tablo 3. Sadist Deneyim ve Tercih Oranları

	Toplam
Kendi Tercihim	12
Partnerimin Tercihi	8
Birlikte Karar Verdik	22
Genel Toplam	42

Mazoşist Deneyim ve Cinsel Yönelim

Tablo 5. Cinsel Yönelimlere Göre Mazoşist Deneyim Yaşama Frekansları

	Hayır	Evet
Heteroseksüel Erkek	27	10
Gay	24	13
Biseksüel Erkek	20	17
Genel Toplam	71	40

Mazoşist Fantezi ve Cinsel Yönelimler

Bu soru, mazoşist deneyimi olmadığını beyan eden katılımcılara sorulmuştur

Tablo 6. Cinsel Yönelimlere Göre Mazoşist Fantezi Frekansları

	Hayır	Evet	Genel Toplam
Heteroseksüel Erkek	20	7	27
Gay	2	22	24
Biseksüel Erkek	9	11	20
Genel Toplam	31	40	71

Katılımcıların büyük çoğunluğu mazoşist fantezilerini hayata geçirmeme sebebi olarak, uygun partner bulamadıklarını, var olan partnerlerinin istedikleri eylemi kabul etmediğini ya da korktuklarını belirtmişlerdir.

Mazoşist İlişkiye Karar Verme Oranları

Mazoşist deneyim yaşayan katılımcılara yaşadıkları mazoşist ilişkinin kendi tercihlerimi, partnerlerinin tercihi mi ya da bu tarz ilişkiye birlikte mi karar verdikleri sorulmuştur.

Tablo 7. Mazoşist Deneyim ve Tercih Oranları

	Toplam
Kendi Tercihim	9
Partnerimin Tercihi	8
Birlikte Karar Verdirik	23
Genel Toplam	40

Katılımcıların Sadizm İle İlgili Tanımları

Çalışmada katılımcılara yöneltilen, “Sadizmi daha önce duydunuz mu? Nasıl tanımlarsınız?” sorusuna, bazı katılımcılar “Hayır, duymadım” cevabını vermişlerdir.

Bazı katılımcılar ise, “Duydum” dedikleri halde tanımlayamayacaklarını belirtmişlerdir.

Duydum cevabını veren katılımcılardan sadizmi tanımlamaları istenmiştir. Katılımcılardan sadizmi aynı şekilde tanımlayanlar olmuştur. En sık karşılaşılan cevaplar ise şu şekildedir:

- Karşısındakine acı çektirmekten hoşlanan kişi
- Karşısındaki kişiye acı çektirmekten zevk almak
- Karşısındakine acı çektirmekten haz almak
- Karşımızdakine acı çektirmek
- Birilerinin acı çekmesinden zevk duymak
- Acıdan zevk almak
- İşkence

Daha sonra katılımcılara sadizmin tanımı verilmiştir.

Sadizm: karşıdaki kişiye acı vermek veya eziyet etmekten seksüel haz duymanın adıdır. Sadist eylem sırasındaki fiziksel zarar sınırı genellikle semboliktir. Ancak bazı ciddi yaralanmalara ve hatta öldürmeye kadar gidebilir.

Çalışma, sadist deneyim yaşamış olan katılımcıların bile, sadist ilişki yaşadıklarının farkında olmadıklarına işaret etmektedir. Bu durum bize sadist deneyimi olan kişilerin bile sadizmi bilmeden yaşadıklarını, yaşadıkları cinsel deneyimi adlandıramadıklarını, ne yaşadıklarını bilmediklerini göstermektedir.

Katılımcıların Mazoşizm İle İlgili Tanımları

Çalışmada katılımcılara yöneltilen “Mazoşizmi daha önce duydunuz mu? Nasıl tanımlarsınız?” sorusuna, bazı katılımcılar “Hayır, duymadım” cevabını vermişlerdir. Bazı katılımcılar ise, “Duydum” dedikleri halde tanımlayamayacaklarını belirtmişlerdir.

Duydum cevabını veren katılımcılardan mazoşizmi tanımlamaları istenmiştir. Katılımcılardan mazoşizmi aynı şekilde tanımlayanlar olmuştur. En sık karşılaşılan cevaplar ise şu şekildedir

- Acı çekmekten haz almak
- Kendi kendine acı çektirtmekten haz almak,
- Kişinin kendisine acı çektirmesi
- Acı çekmek
- Sapkınlık
- Acı çekmekten cinsel haz duymak
- Karşı tarafın acı çekmesinden zevk almak

Daha sonra katılımcılara mazoşizmin tanımı verilmiştir.

Mazoşizm:Kişinin hakaret edilme, dövülme, bağlanma, kırbaçlanma ya da başka bir biçimde ızdırıp çekme eylemi ile ilgili yoğun, cinsel yönden uyarıcı fantezilerinin, cinsel dürtülerinin ya da davranışlarının yineleyici biçimde ortaya çıkmasıdır.

Mazoşist ilişki yaşadığını belirten katılımcıların tanımları özellikle, “Acı çekmekten hoşlanan kişi, acı çekmekten zevk almak, haz almak” tanımları üzerinde yoğunlaşmıştır. Mazoşist ilişki yaşadığını belirten katılımcılardan, mazoşizmi “kişinin kendisine acı çektirmekten haz duyması, acıya eğilim” olarak tanımlayanlarda bulunmaktadır.

Sonuç Olarak;

Türkiye’de sadizm ve mazoşizm deneyimi ve algısı üzerine yapılan az sayıda çalışma olduğu gibi, sadizm ve mazoşizmi cinsel yönelimler üzerinden kıyaslayarak inceleyen araştırmaların sayısı ise yok denecek düzeydedir.

Sayısal verilerden anlaşılacağı üzere; genel olarak; cinsel yönelim fark etmeksizin erkekler sadizme mazoşizmden çok daha yatkındırlar. Sadist deneyim ve/veya fanteziler erkeklerde yoğunken mazoşist deneyim ve/veya fanteziler düşük orandadır.

En çok sadist deneyime biseksüel erkekler sahipken, heteroseksüel erkekler ve gay’ler arasında denklik söz konusudur. En çok mazoşist deneyim yaşamış grup yine biseksüel erkeklerdir, ikinci sırada gayler, son sırada ise heteroseksüel erkekler yer almaktadır.

En yoğun mazoşist fantezi ise gay gruptadır. Özellikle heteroseksüel erkekler mazoşist özellikleri çok az oranda göstermektedirler. Çalışmanın önemli bulgularından bir tanesi sadist ve mazoşist deneyim yaşamış ya da yaşamış katılımcılardan hiç birisinin sadizm ve mazoşizmin ne olduğunu bilemedikleridir. Sadizm ve mazoşizm cinsellikle ilintili bir kavramlardır ve tanımları da cinsel içeriklidir. Katılımcıların bir bölümü sadizm ve mazoşizme seksüel haz içermeyen durumlara da genellemektedir.

Bundandır ki kişiler, bir kişiyi, diğer bir kişiye sözel veya fiziksel şiddet uygularken gördüklerinde “sadist” demektedirler. Bu durumlarda sadistin karşısındaki kişi, zavallı, güçsüz kişi olarak düşünölmektedir. Sadist kişi ise daha güçlü ve acımasız olarak görülür. Çoğu katılımcı için sadizm sadece cinsellikle ilgili değildir. Aynı şekilde, kişiler, bir kişiyi, sıklıkla üzgün, keyifsiz gördüklerinde, sıklıkla dram filmleri izleyenlere, kendilerine sıkıntı verecek yerlere sık giden, kişilere “mazoşist” demektedirler. Bu durumlarda mazoşist, zavallı, güçsüz kişi olarak düşünölmektedir.

KAYNAKÇA

- [1] Amerikan Psikiyatri Birliği. (2001). *DSM- IV- TR Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı*. (E. Köroğlu, Çev.) Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- [2] Anuty, R., & Burnette, M. (2006). *Sex and Sexuality Sexual Deviation and Sexual Offences* (Cilt 3).
- [3] Baumeister, R. F. (1988, Şubat). Masochism as Escape From Self. *25 no:1*. The Journal of Sex Research.
- [4] Breton, D. L. (2010). *Acının Antropolojisi*. (İ. Yerguz, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- [5] Butts, A. M. (2007, September). Signed Sealed Delivered, I’m Yours Calibrating Body Ownership through the Consensual Mastery Slavery Dynamic.
- [6] Fiestner, S., & Gay, M. (1991). Sadistic Personality Disorder A Review of Data and Recommendations for DSMIV. *5(4)*. Journal of Personality Disorder.

- [7] Fromm, E. (1985). *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*. 2. (Ş. Alpagut, Çev.) İstanbul: Payel Yayınevi.
- [8] Fromm, E. (2004). *Cinsellik ve Cinsel Sapmalar*. (A. Arıtan, Çev.) İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- [9] Geçtan, E. (2010). *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- [10] Moore, A. (2009). The Invention of Sadism? The Limits of Neologisms in the History of Sexuality. *12:486*. Sexualities-Sex:sagepub.
- [11] Newmahr, S. (2008). Becoming a Sadomasochist Integrating Self and Other in Ethnographic Analysis. *V:37 No:5*. Journal of Contemporary Ethnography- sagepub.com.
- [12] Newmahr, S. (2010, June). Rethinking King : Sadomasochism as Serious Leisure. *33*. Srringer: Qual Sociol.
- [13] Oral, G. (1999). Adli Psikiyatri. Z. Soysal, & C. Çakalır içinde, *Adli Tıp* (Cilt 3, s. 1377-1573). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp fakültesi Yayınları.
- [14] Reik, T. (2006). *Aşk ve Şehvet Üzerine Romantik ve Cinsel Duyguların Psikanalizi* (Cilt 1). (A. Kılıçlıoğlu, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- [15] Sweinberg, M., Williams, C., & Moser, C. (1984). The Social Constituents of Sadomasochism. *Vol:31 No:4*. Hein Online.
- [16] Taylor, G., & Ussher, J. (2001). Making Sense of S&M: A Discourse Analytic Account. *Sexualities Sage Publications, Vol4(3)*.

Tatil: Anne-Baba Eğitimi

Engin EKER¹

Özet

Öğretim süreci kendine has özellikleri olan ve odağına sadece öğrenciyi değil anne-babayı da alan bir süreçtir. Bu süreci çocuğun nasıl götüreceği anne-babanın çocukla kurdukları ilişkiye bağlıdır. Aynı zamanda çalışmak, sorumluluk almak, hayatta tutunmak gibi konularda anne-babanın yaklaşımları ve çocukları ile kurdukları ilişkide bunları işlemeleri çok önemlidir. Çocuklarından aşırı beklentileri olan ve hata yapmasına tahammülü olmayan anne-babalar da muhtemelen beklentileri yüksek olan anne-babalar tarafından büyütülmüştür. Oysa çocuklarımızdan öğrenecek çok şeyimiz var. Öğrenme ilişkisi etkileşimsel olduğu için anne-babalar, öğretirken öğrenme şansını da yakalarlar. Bu şansın en fazla olduğu dönem, tatil dönemleridir. Bu sebeple anne-babaların tatil dönemlerini çocuklarıyla kurdukları ilişkiyi geliştirmek için kullanmaları faydalı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Tatil, ebeveyn ve çocuk ilişkisi, başarı beklentisi*

Holiday: Parent Training

Abstract

Teaching process, which has its own characteristics, takes focus parents not just student. How the child conducts this process is dependent on their relationship with the child and parents. At the same time as matters to work, to take responsibility, to keep alive, approaches of parents and processing this issues in their relationship with children is very important. The parents with high expectations from children and intolerant making mistakes had probably grown parents with high expectations. However, we have much to learn from our children. Because of learning relationship is interactive, parents can seize the chance to learn while teaching. This is the period when most of the chances are holiday period. Therefore it is useful for parents to use holiday times for improving their relationship with their children.

---

¹ (Yrd. Doç. Dr.), Engin EKER, İstanbul Aydın Üniversitesi Psikoloji Bölümü.

Keywords: *Holiday, relationship between parent and child, success expectancy*

Giriş

Tatil, günümüzde modern insanın yoğun çalışma temposunda en büyük motivasyon kaynağıdır. Tatil kelimesinin anlamı Türk Dil Kurumu'na göre "eğlenmek, dinlenmek amacıyla çalışmadan geçirilen süre, çalışmaya ara vermek, çalışmayı durdurmak, izine başlamak" şeklinde veriliyor (TDK). Burada çalışmak ve buna ara verilmesi konusunda bir tanımlama çabası var. Yaz tatili söz konusu olunca kim izne çıkar, kim çalışma dozunu arttırır? Bu konuda çağrışımlarımız bakalım bizi nerelere çıkaracak?

Çocukların tatil döneminde çalışıp çalışmayacakları, ebeveynlerinin çalışmak ve tatil kavramlarından ne anladıklarına göre değişiyor tabii ki. Eğitim süreci içerisindeki bir çocuğun çalışmasından kasıt, yetişkinlerin altında olduğu hayatı idame ettirmeye dayalı sorumluluklar değil, Haighurst'un (1952) gelişim dönemleri kavramına göre yaşına ve gelişim dönemine uygun olarak toplumsal açıdan yerine getirmesi beklenen sorumluluk alanlarına dâhil olmasıdır (Akt. Manning, (2002). Bir çocuğun hayatında çalışmak nasıl bir işleve sahiptir?

Bir ebeveyn çocuğuna çalışmayı mı öğretmelidir yoksa onu hayata mı hazırlamalıdır? Bu noktada da ebeveynin hayata bakış açısı ve onu nasıl anlamlandırdığı konusu devreye girer. Gordon'a (1993) göre ebeveynlerin sahip olduğu ilkeler ve anlamlandırma stilleri çocuklarının da dünyaya bakışında ve anlamlandırmasında öncü nitelikte olacaktır. Hayata çalışmanın kutsallığı, emek vermenin değeri üzerinden bakan bir ebeveyn ile hayatta sadece çıkar elde edebileceği, kazanma odaklı alanlarda emek vermek gerektiği şeklinde bakan bir ebeveynin çocukları arasında hayata hazırlanış biçiminde farklılık olacağı kesindir.

Hayat karşısında güçsüz, hak ettiklerini alamadığını düşünen, özlemlerine ulaşamamış ve hayal kırıklığı içindeki bir ebeveyn çocuğuna sorumluluk aşılarken nasıl bir söylem geliştirecektir? Farklı olarak, hayat karşısında kendini özgür ve güvenli hisseden, amaçlarını gerçekleştirme konusunda girişkenliğini kaybetmemiş bir ebeveyn ise çocuğunu dış dünyaya nasıl hazırlar? Bunlar her daim tartışmaya ihtiyaç duyulan konulardır. Tabii yine

de genel eğilimler ve ortalama yönelişler, çocuk yetiştirilmede yürürlükte dir hala. Çocuklarımızı okula göndeririz ki eğitim alsınlar, donanım sağlasınlar ve yaşlılarından geri kalmasınlar. Bu vahşi rekabetin hüküm sürdüğü dünyaya cephaneleri dolu girebilsinler. Bu iki boyuttan, ortalamanın arzuları ve biricikliğin nitelikleri açısından, her ebeveyn çocuk ikilisi hem kendilerine hem de çocuklarına kendine özgü bir hayat çizgisi çizerler.

Bu açıdan içinde bulunduğumuz kültürel ve global etkileri de hesaba katmakta fayda var. Çocuğu için elinden geleni yapmak, neslimizin devamını sağlamak ve genlerimizin kalitesini korumak açısından garanti edici bir edimdir (Ataman, 2003). Bu konuda son dönemlerde artan seçenekler ve teknolojik imkânlar dâhilinde ebeveynler, yoğun bir duygusal ve ekonomik yatırım içerisindedirler. Klinikte derslerden, kurslardan, etütler, spor antrenmanları, sanatsal etkinlikler ve bunun gibi birçok aktiviteden nefes almaya fırsatı kalmayan, sürekli bir koşuşturmacanın içerisinde oradan oraya savrulan çocuk ve gençlerle sıklıkla karşılaşırız. Ailenin yüksek beklentileri sonucu ortaya çıkan bu yoğun program ve yarattığı stres karşısında genç bireylerin limitleri zorlanmakta, hayal kırıklığı yaşanmakta ve öğrenciler kendilerini pasif, değersiz ve yetersiz hissetmektedirler (Işıkgöz, 2014).

O kadar ki hızla akan hayatlarında nereye koştuğunu bilemeden, kendini duyumsaymadan, dinlenmeye aç, genç bünyeler, tatili vinçlerle çeker hale geliyorlar. Tabii bu yoğun donanım edinme ihtiyacının altında, eksiklikle baş edememek yatıyor olmalı. Çocuğumuz ne kadar donanımlı olursa o kadar şanslı olacak diye düşünürüz. Bunun da altında yatan “başarı fetişizmi” kavramı çok önem arz etmekte. Başarısızlık tahammül edilebilir bir şey değil. Anne-babaların çocuklarından beklentisi o kadar yüksek seviyelere ulaşıyor ki bunun yarattığı stres çocukları ve performanslarını olumsuz yönde etkiliyor (Arseven, 1986; Başar, 2001). Sadece ve sadece derslerinde başarısız olduğu için kliniğe getirilen onlarca çocuk, etraflarında dönen ihtiras rüzgârlarından kaçınamayan bir kırık dal parçası gibiler. Başarısızlığın hastalığa eşitlendiği dönemlerdeyiz. Bu açıdan sorun çıkarıcı, bu amansız, son sürat giden başarı trenine binmeyi reddeden, arıza çıkarıcı çocuklara her zaman sempaticimiz sonsuzdur. Onlar, anne babalarının rekabet hırsıyla soslanmış galip gelme, başarı ile kendini kanıtlama güdülerini farkında olarak ya da olmayarak reddederler ve içlerinde buldukları ilişkisel ortamı bir şekilde içselleştirmezler.

Bir şeylerin ters gittiği açıktır ama bu, görünen durumdan genelde farklı şekilde ortaya çıkar. Başarıya odaklanmış ebeveynleriyle başka türlü bir iletişim kurmak, ilişkilerinin yelpazesini genişletmek için bir arzu duyarlar (Aydoğmuş ve arkadaşları 2004). Aslında aile yapısını geliştirecek olan bu arzu, ortaya bir sorun olarak çıkar ama sonuçta aile olarak bir şekilde bir uzmanın karşısına çıkılır ve uzman sadece çocuğu değil, onu çevreleyen ilişkiler ağını da gözlemler. Artık projektörler sadece çocuğun üzerinde değil anne-babanın da üzerindedir.

Yeterince deneyimli bir uzman, aile içerisinde kristalize olan bu başarı fetişizmini gözden kaçırmamalıdır. İlişkilere yön ve nitelik katan tek boyut “başarı” olduğunda, anne-baba ve çocuk arasında yaşanabilecek, dolaşıma sokulabilecek onlarca duygu küçülerek elekten düşer. İşte başarısız çocukların kaybolmasını diye attıkları çılgılık, bu temel duygular içindir. Bir arada olmak, kabullenilmek, destek, güven, liderlik, şefkat, yanyanalık, işbirliği gibi.

Temel olarak başarısızlığa katlanamayan ebeveynler, aslında kendilerine de bu hakkı vermezler. Hata yapmak, eksik iş görmek, unutmak, tam ve doğru olmamak gibi hakları yoktur. Kendilerine tanımadıkları bu ruhsal kontenjanlardan çocuklarına da pay düşmez tabii. Beklentilerini tam olarak karşılayamayan çocuklarına utanç ve reddedilme hissettiren ebeveynlerle sıklıkla karşılaşmaktayız. Sanırım bu, ebeveynlerin kendi çocukluklarında hata yaptıklarında anne-babaları tarafından seilmeye devam edecekleri konusundaki güvensizliklerinden kaynaklanmaktadır. Hata yapmış benlikleri kabul görmeyeceği için ruhsal açıdan hayatta kalmak, duygusal doyumu garanti edebilmek adına “daima iyi, doğru ve başarılı olmalıdır”lar şeklinde bir motto iç dünyalarında palazlanır durur. Prosedürel bellek denilen bu içselleştirme süreci sonucunda her yetişkin ebeveyn konumuna geldiğinde, kendi anne-babasıyla kurduğu ilişkide konum değiştirerek çocukluğunda kendi toprağına ne dikildiyse çocuğuna da onun meyvelerini yedirmektedir (Kernberg, 2012).

Bu noktada dikkate değer bulduğum, verimli bir yaz tatili geçirmek için yepyeni ve olağanüstü parlak fikirler üretmek yerine tatil ya da okulda hatta hayatın hiçbir anında ara verilmeyen asıl ebeveynlik işlevine vurgu yapmaktır.

Ebeveynler çocuklarının okul eğitimine ara verdiği yaz döneminde öğrenmeye ara verilmeyeceğini biliyorlar artık. Bu sebeple yaz dönemi eğlenceli aktivitelerin bolca yer kapladığı ancak eğitim çalışmalarının da okul dönemine nazaran daha düşük yoğunlukta gittiği bir dönem olarak algılanıyor artık. Tabii bu oranlama, artık her ebeveynin çocuğu hakkındaki kendi değerlendirmesi sonucu son şeklini alacaktır.

Ancak asla ara verilmeyen tek ödev büyüme. Büyürken de değer kazanmak. Ancak burada da bahsettiğim sadece çocukların ruhsal olarak büyümesi ve anne-babanın ona değer katması değil. Anne-babanın da büyümesidir aslolan. Değil mi ki çocuğu doğuran nasıl anne-baba ise anne-babayı doğuran da çocuktur (Parman, 2007). Ebeveynler de anne-babalık yolunda ilerleyecek ve gelişecekler. Hiç kimse ne kadar iyi bir yetişkin olursa olsun anne-babalık konusunda yeterli olduğunu garanti edemez. Anne-babalık da ciddi bir öğretim süreci gerektirmektedir (Şendil, 2003). Oysa çocuk yetiştirmek söz konusu olduğunda anne-babanın her türlü donanımına sahip olduğuna ve sorgulanmasına gerek olmadığına dair bir algı var.

Sonuç

Çocuklar dünyayı anlamak, evrendeki yerimizi belirlemek ve var oluşumuzu sorgulamak konusunda filozoflar kadar derin sorular sorarlar. Anne-babaların tabii ki hayata ve ona uyum sağlamaya dair çocuklarına verecekleri çok şey var. Ancak çocuklarımızın da biz yetişkinlerin çoktan içselleştirdiği zihinsel kalıpları, sorgulamaktan vaz geçip sırtını dayadıkları yapıları sarsacak yeni fikirlere ve alternatif düşünme pratiklerine sahip olduklarını unutmamak gerekir. Onların nasıl düşündükleri; bir olayı algılamak, aşamalarını takip etmek, sebep sonuç ilişkilerini çözümlmek ve üzerinden bir çıkarım yapıp onu söze ve davranışa dökmek konusunda ne gibi süreçlerden geçtikleri gözlemlenmesi muhteşem yaşamsal devinimlerdir.

Bir olay karşısında çocuğunuzun ne yanıt vereceği, onlarca tepki çeşidinden hangisini seçip ne şekilde ve hangi duyguyla ifade edeceği anne-babanın ruhsal katkılarıyla gerçekleşebilecek bir deneyimdir. Tabii her katkı durumu gibi aslında çocuğunuz da sizinle etkileşime girer ve sizin davranış yelpazenize kendi rengini salar. Bu açıdan öğrenme etkileşim dâhilindedir, çift taraflıdır (Sünbül, 1996).

Tatil, anne-babaların öğrenmeleri için kurgulanmıştır. Çocuklarıyla daha fazla vakit geçirebilmeleri için anne-babalara sunulmuş bir şanstır. Çocuklar öğretime ara verir, anne-babalar için hayatı çocukları üzerinden öğrenme, deneyimleme imkânı doğar.

KAYNAKÇA

- [1] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56e9295f8ac392.77428058. Erişim Tarihi: 18.03.2016
- [2] Akt. Manning, M. L. (2002). Havighurst's developmental tasks, young adolescent, and diversity. *The Clearing House*, 76 (2), 75-77.
- [3] Gordon, T. (1993). *Etkili Öğretmenlik Eğitimi*. (Çev: Emel Aksay ve Birsen Özkan.) İstanbul: YA-PA Yayınları.
- [4] Ataman, A. (2003). Özel eğitime muhtaç olmanın nedenleri. (ed. A. Ataman). *Özel Eğitime Giriş*. Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık.
- [5] Işıkgöz, M. (2014). Okul başarısızlığı ve nedenleri. *Kocasinan RAM Araştırma Bülteni 1. Yayın No:4*. İstanbul.
- [6] Arseven, A. (1986). "Çocukta Benlik Gelişimine Ailenin Etkisi ve Çocuğun Okuldaki Başarısı", *Eğitim ve Bilim Dergisi*, S. 60, s. 11.
- [7] Başar, M. (2001). Ailelerdeki yanlış başarı algılamasının öğrenciler üzerindeki etkisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt 2, Sayı 1.
- [8] Aydoğmuş, K, Baltaş, A, ve arkadaşları(2004), *Ana- Baba Okulu*, Onbirinci basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- [9] Kernberg, O. F., (2012), *Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm*, (Çev. M. Atakay), İstanbul: Metis Yayınları.

- [10] Parman, T. (2007). Merhaba bebek, merhaba aile. Bireyin doğumu ve adlandırma. Psikanaliz Yazıları Baharlık Kitap Dizisi 15. Sayfa 43-56.İstanbul.
- [11] Şendil, G.(2003). Çocuk, Ergen ve Anne Baba. İstanbul: Çantay Yayınları.
- [12] Sünbül, M. (1996). Öğretmen niteliği ve öğretimdeki rolleri. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi. Cilt 2. Sayı 4.

Aydın İnsan ve Toplum Dergisi Yayın İlkeleri

Kapsam ve Hedef Kitle

Aydın İnsan ve Aydın Toplum Dergisi'nde, sosyal bilimlerin özellikle Psikoloji ve Sosyoloji odaklı tüm alanlarında ve alt alanlarında, araştırmaya dayanan, sahasına katkı sağlayacak nitelikte bilimsel makaleler veya daha önce yayımlanmış olan çalışmaları değerlendiren, bu konuda yeni ve dikkate değer görüşler ortaya koyan derleme makaleler yayınlamaktadır. Ayrıca, alanda yayımlanan bilimsel kitaplara ait makale formatındaki değerlendirme yazıları ile kitap eleştirileri ve alana katkısı olan makalelerin İngilizce veya Türkçe çevirileri de kapsam dahilindedir.

Dergide yayınlanacak eserlerin daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olması gerekir. Bilimsel bir toplantıda sunulmuş ancak basılmamış bildirilerden üretilen makaleler, bu durum dipnotta açıkça belirtilmek koşuluyla kabul edilmektedir. Yayımlanan çalışmanın yayın hakkı dergiye aittir. Yazıları yayımlanan yazarlara telif ücreti ödenmez. Dergide yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlarını bağlar ve yazıların hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yayın Dili ve Yayın Sıklığı

Dergide Türkçe makalelerin yanı sıra İngilizce makaleler de yayımlanabilir. İnsan ve Toplum Araştırmaları Dergisi yılda 2 kez yayınlanan hakemli akademik ulusal bir dergidir.

Değerlendirme Süreci

Yazım ilkelerine uygun olmayan çalışmalar hakem değerlendirmesine gerek duymadan geri çevrilir. Bir yazının dergide yayımlanabilmesi için iki hakem tarafından olumlu görüş bildirilmiş olması gerekir. Hakemlerden birinin olumlu diğerinin olumsuz görüş bildirmesi durumunda editör tarafından üçüncü bir hakemin değerlendirmesine başvurulur.

Yazım Kuralları

Ana Başlık: İçerikle uyumlu, onu en iyi ifade eden bir başlık olmalı ve koyu harflerle yazılmalıdır. Makalenin başlığı sözcüklerin ilk harfi büyük olacak biçimde yazılmalı ve en fazla 10-12 sözcük arasında olmalıdır.

Yazar ad(lar)ı ve adres(ler)i: Yazar(lar)ın ad(lar)ı ve soyad(lar)ı koyu, adresler ise normal ve eğik karakterde harflerle yazılmalı; yazar(lar)ın varsa görev yaptığı kurum(lar), haberleşme ve e-posta adres(ler)i ilk sayfada dipnot ile belirtilmelidir.

Özet: Makalenin başında, konuyu kısa ve öz biçimde ifade eden ve en az 100, en fazla 150 sözcükten oluşan Türkçe “özet” ve İngilizce “abstract” bulunmalıdır. Özet içinde, yararlanılan kaynaklara, şekil ve çizelge numaralarına değinilmemeli; dipnot kullanılmamalıdır. Türkçe ve İngilizce özetleri altında bir satır boşluk bırakılarak, en az 3, en çok 5 sözcükten oluşan anahtar sözcükler (*keywords*) verilmelidir. Türkçe makalenin İngilizce başlığı olmalı ve *abstract*’ın üstünde gösterilmelidir.

Ana Metin: A4 sayfa boyutunda (29.7x21 cm.), MS Word programı, *Times New Roman* yazı karakteri ile 12 punto ve 1,5 satır aralığıyla yazılmalıdır. Sayfa kenarlarında üst 3 cm., alt 3 cm., sol 3 cm., sağ 3 cm. boşluk bırakılmalı ve sayfalar numaralandırılmalıdır. Yazılar özet, abstract, şekil ve tablo yazıları da dahil 6.000 (altıbin) sözcüğü geçmemelidir. Metin içinde vurgulanması gereken kısımlar, koyu değil eğik harflerle ya da tek tırnak içinde yazılmalıdır. Metinde tırnak işareti + eğik harfler gibi çifte vurgulamalara asla yer verilmemelidir.

Bölüm Başlıkları: Makalede, düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere ara ve alt başlıklar kullanılabilir. Makaledeki tüm ara (normal) ve alt başlıklar (yatık) 12 punto ile sözcüklerin yalnız ilk harfleri büyük, koyu karakterde yazılmalı; alt başlıkların sonunda iki nokta üst üste konulmamalı ve bir satır sonra devam edilmelidir.

Tablolar ve Şekiller: Tabloların numarası ve başlığı bulunmalı, siyah-beyaz baskıya uygun hazırlanmalıdır. Tablo ve şekiller ayrı ayrı sıra sayısı verilerek numaralandırılmalıdır. Tablo çiziminde dikey çizgiler kullanılmamalıdır. Yatay çizgiler ise yalnızca tablo içindeki alt başlıkları birbirinden ayırmak için kullanılmalıdır. Tablo numarası üste, tam sola dayalı olarak dik (normal); tablo adı ise, her sözcüğün ilk harfi büyük olmak üzere eğik (*italik*) yazılmalıdır. Tablolar metin içinde bulunması gereken yerlerde olmalıdır.

Tablo 1: *Farklı yaklaşımların karşılaştırmalı analizi*

Şekil numaraları ve adları şeklin hemen altına ortalı şekilde yazılmalıdır. Şekil numarası eğik yazılmalı, nokta ile bitmeli, hemen ardından sadece ilk harf büyük olmak üzere şekil adı dik yazılmalıdır.

Görseller: *Derginin alanı kapsamında gerekirse ilave edilir*

Dipnot: Dipnot kaynak göstermek için kullanılmamalı, dipnot kullanımına yalnızca açıklayıcı ek bilgileri için başvurulmalı ve otomatik numaralandırma yoluna gidilmelidir. Dipnotlarda kaynak göstermek için, metin içi kaynak gösterme yöntemleri kullanılmalıdır.

Alıntı ve Göndermeler/Atıflar: Yazar doğrudan ya da dolaylı olarak yaptığı tüm alıntılara aşağıdaki örneklere göre göndermede bulunmalıdır. Burada belirtilmeyen durumlarda APA6 formatı kullanılmalıdır. Doğrudan alıntılar tırnak içinde verilmeli ve italik (eğik) yazı karakteri ile yazılmalıdır.

Metin içi alıntılarda göndermeler

Göndermeler için asla dipnot kullanılmamalıdır. Tüm göndermeler parantez içinde ve aşağıdaki biçimde yazılmalıdır.

Tek yazarlı çalışmaya yönelik genel göndermelerde;
(Carter, 2004).

Tek yazarlı çalışmanın alıntı yapılan belirli bir yerine göndermelerde;
(Bendix, 1997: 17).

İki yazarlı çalışmalara göndermelerde;
(Hacıbekiroğlu ve Sürmeli, 1994: 101).

İkiden fazla yazarlı yayınlarda, metin içinde sadece ilk yazarın soyadı ve 'vd.' yazılmalıdır;
(Akalin vd., 1994: 11).

Kaynakça kısmında ise, birden fazla yazarlı yayınların diğer yazarları da belirtilmelidir.

Metin içinde, gönderme yapılan yazarın adı veriliyorsa, kaynağın sadece yayın tarihi yazılmalıdır:

Gazimihal (1991:6), bu konuda “..... ”nu belirtir.

Yayın tarihi olmayan yapıtlarda ve yazmalarda yalnızca yazarların adı; (Hobsbawm)

yazarı belirtilmeyen ansiklopedi vb. yapıtlarda ise kaynağın ismi, varsa cilt ve sayfa numarası yazılmalıdır.

(Meydan Larousse 6, 1994: 18)

İkinci kaynaktan yapılan alıntılar da aşağıdaki gibi yazılmalı ve kaynaklarda belirtilmelidir:

Lepecki'nin de ifade ettiği gibi “.....” (Akt. Korkmaz 2004: 176).

Kaynakça: Metnin sonunda, yazarların soyadına göre alfabetik olarak aşağıdaki örneklere göre yazılmalıdır. Kaynaklar, bir yazarın birden fazla yayını olması halinde, yayımlanış tarihine göre sıralanmalı; bir yazara ait aynı yılda basılmış yayınlar ise (2004a, 2004b) şeklinde gösterilmelidir:

Kitapların gösterilmesi

Öztürkmen, A. (1994). *Türkiye’de Folklor ve Milliyetçilik*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Carter, A. (2004). *Dans Tarihini Yeniden Düşünmek*, çev: Cansu Şipal, İstanbul: BGST Yayınları.

Makalelerin gösterilmesi

Sarısozen, M. (1970). Bağlama Metodu, *Folklor/Halkbilim* (1): 12-16.

Bakka, E. ve Felföldi, L. (2002). Whose Dances, Whose Authenticity? *Dance Research* (32): 3-18.

Kitap içi bölümlerin gösterilmesi

Lepecki, A. (2004). Concept and Presence: The Contemporary European Dance Scene. *Rethinking Dance History: A Reader*, ed. Alexandra Carter, London: Routledge, s: 176-190.

Şahin, M. (2013). Klinik Psikolog Olmak. *Klinik Psikoloji*, ed. Linden, W. ve Hewitt, P. L. Ankara: Nobel, s: 1-16.

Tezlerin gösterilmesi

Dehmen, B. (2005). Ulusal ve Küreselin Kesişme Noktasında Halk Danslarına Bir Yaklaşım: Dansın Sultanları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

İnternet kaynaklarının gösterilmesi

İnternet elde edilen verilerin kaynakları mutlaka gösterilmeli ve Kaynakça'da erişim adresi ve erişim tarihi belirtilerek verilmelidir. Erişim adresi olarak kaynağın yer aldığı web sayfasının (ana sayfa) adresi değil, kaynağın görüntülediği adres verilmelidir.

<http://www.tdkterim.gov.tr/bts/> (12.10.2014).

Aksu, G. (2011). Özgür Bir Beden, Özgür Bir Sanat Dalı, *Yazında ve Çeviride Beden*, Akşit Göktürk'ü Anma Toplantısı (15-17 Mart 2006) İstanbul Üniversitesi. <http://mimesis-dergi.org/2011/04/ozgur-bir-alan-ozgur-bir-sanat-dali/>. (12.10.2011).

Görüşmelerin gösterilmesi

Ural, U. (2014). Artvin halk dansları çalıştırıcısı Uğur Ural ile ÜFTAD ofisinde yapılan görüşme, İstanbul: 19 Temmuz.

İletişim Bilgileri:

AYDIN İNSAN ve TOPLUM DERGİSİ
İstanbul Aydın Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Beşyol Mahallesi, İnönü Caddesi, No: 38
Sefaköy, Küçükçekmece/İstanbul
Tel: (212) 4441428 - 20402

Web Sayfası

<http://aitdergi.aydin.edu.tr>

E-posta

aitdergi@aydin.edu.tr